

პროგრამები ოჯახში
ძალადობისა და
სექსუალური ძალადობის
ჩამდენ პირთათვის:
სტამბოლის კონვენციის
მე-16 მუხლი

ნაშრომთა კრებული ევროპის საბჭოს კონვენციის -
ქალთა მიმართ ძალადობისა და ოჯახში ძალადობის
წინააღმდეგ ბრძოლისა და პრევენციის შესახებ

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**პროგრამები ოჯახში ძალადობის და
სექსუალური ძალადობის ჩამდენ
პირთათვის:
სტამბოლის კონვენციის მე-16 მუხლი
ევროპის საბჭოს კონვენციის -
ქალთა მიმართ ძალადობისა და
ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ
ბრძოლისა და პრევენციის შესახებ
ნაშრომთა კრებული**

მომზადებულია

მარიანე ჰესტერის მიერ,

გენდერული ძალადობის და საერთაშორისო პო-
ლიტიკის პროფესორი, პოლიტიკური მეცნიერებე-
ბის ფაკულტეტი,

ბრისტოლის უნივერსიტეტი (გაერთიანებული სამე-
ფო)

სარა-ჯინ ლილეი,

ასოცირებული მკვლევარი, ბრისტოლის უნივერ-
სიტეტი (გაერთიანებული სამეფო)

ევროპის საბჭო

ფრანგული გამოცემა:
ოჯახში ძალადობის ჩამდენ
პირთა და სექსუალურ ნიადაგზე
დამნაშავეთა პროგრამები:
სტამბოლის კონვენციის მე-16
მუხლი

წინამდებარე ნაშრომში
გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნის
ავტორს და არ ასახავს ევროპის
საბჭოს ოფიციალურ პოლიტიკას.

წინამდებარე დოკუმენტის ან
მისი ნაწილის რეპროდუქცია ან
თარგმნა შეთანხმებული უნდა იყოს
კომუნიკაციების დირექტორატთან
(F-67075 სტრასბურგი Cedex ან
publishing@coe.int). წინამდებარე
დოკუმენტთან დაკავშირებული
ნებისმიერი სხვა კორესპონდენცია
გაგზავნილ უნდა იქნას დემოკრატიის
თანასწორობის სამმართველოს
გენერალურ დირექტორატში
ყველა ინტერნეტ ლინკი, რომელიც
წინამდებარე დოკუმენტშია
მოცემული დათვალიერდა 2014
წლის 4 აპრილს.

ყდა და სქემა: SPDP, ევროპის
საბჭოს პოტო: Shutterstock,
Inc. - dreamerve

© ევროპის საბჭო, 2014 წლის
სექტემბერი, დაბეჭდილია ევროპის
საბჭოში

სარჩევი

შესავალი	5
მე-16 მუხლის მოქმედების სფერო	6
მოძალადეთა პროგრამების მიმოხილვა ევროპაში	8
პროგრამები ოჯახში ძალადობის ჩამდენთათვის	9
ნებაყოფლობითი თუ სავალდებულო მონაწილეობა	13
მოძალადეები და ბავშვები	15
წარმატების განსაზღვრა	16
მინიმალური სტანდარტი პრაქტიკისთვის	18
ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობის ძირითადი პრინციპები	19
ოჯახში ძალადობის ჩამდენთა პროგრამების სანიმუშო სასწავლო პროგრამა	22
სექსუალური ძალადობის ჩამდენთა მკურნალობის პროგრამები	23
რა არის ეფექტური	24
მინიმალური სტანდარტი	25
სექსუალური ძალადობის ჩამდენთა მკურნალობის პროგრამების ძირითადი პრინციპები	25
ოჯახში ძალადობის და სექსუალური ძალადობის ჩამდენი პირების მკურნალობის პროგრამების პრაქტიკული მაგალითები	26
დასკვნები	36
დამნაშავეთა პროგრამების საკონტროლო სია	37
ძირითადი რესურსები	41
ბიბლიოგრაფია	43

შესავალი

დამნაშავეებისთვის განკუთვნილი პროგრამები ქალთა მიმართ ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლისა და პრევენციის ინტეგრირებული და ერთიანი მიდგომის მნიშვნელოვანი ელემენტებია, რომლებიც, თავის მხრივ, ერთიანი ეროვნული პოლიტიკის ან სტრატეგიის¹ ნაწილი უნდა იყოს. ოჯახში ძალადობის და სექსუალური ძალადობის ჩამდენ მამაკაცებთან მუშაობა ხელს შეუწყობს კულტურული და პოლიტიკური ცვლილების პროცესს, რომელიც მიმართულია გენდერული იერარქიის, გენდერული ძალადობისა და გენდერული დისკრიმინაციის, ასევე, პერსონალური და სტრუქტურული ძალადობისა და დისკრიმინაციის ფორმების აღმოფხვრისაკენ². დამნაშავეთა მიერ ძალადობაზე პასუხისგებლობის აღიარებისათვის დამნაშავეებისთვის განკუთვნილი პროგრამები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ მათი შეხედულების შეცვლაში, რაც გულისხმობს, რომ ქალმა უნდა მოითმინოს, გაამართლოს ან თვალი დახუჭოს მის წინააღმდეგ მიმართულ ძალადობაზე. მიმართ ძალადობის და ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლისა და პრევენციის შესახებ ევროპის საბჭოს კონვენცია (შემდგომში სტამბოლის კონვენცია) ითვალისწინებს ქალის მიმართ ძალადობის წინააღმდეგ პროგრამებს უფრო ფართო სტრატეგიის ფარგლებში და კონვენციის მონაწილე მხარეებს ავალდებულებს ინვესტირება გააკეთონ ოჯახში მოძალადე და სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადე პირების პროგრამებში (მე-16 მუხლი).

წინამდებარე დოკუმენტის მიზანია პრაქტიკული რჩევა გაუწიოს პოლიტიკოსებსა და პრაქტიკოსებს საჭირო პროგრამების შემუშავების პროცესში, რომელიც დაფუძნებული იქნება მტკიცებულებებზე არსებული პრაქტიკიდან, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, და ასევე პრაქტიკაზე, რომელიც „იმედის

¹ წინამდებარე დოკუმენტის მიზნებისთვის, ტერმინი „დამნაშავე“ გამოიყენება იმ პირის მიმართ, რომელიც განზრახ მიმართავს ძალადობრივ და შეურაცხყოფელ ქცევას მისი პარტნიორის ან ყოფილი პარტნიორის კონტროლის მიზნით, მიუხედავად ბრალის წაყენებისა, დევნისა და გასამართლებისა.

² ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობა ევროპაში - Daphne II პროექტი 2006-2008 - www.work-with-perpetrators.eu.

მომცემად“ მიიჩნევა. დოკუმენტში განმარტებულია ოჯახური და სექსუალური ძალადობის ჩამდენი პირებისთვის განკუთვნილ პროგრამებში ინვესტირების გზით თავიდან აცილების გზები; დოკუმენტში მოცემულია ორივე სახის პროგრამისთვის მნიშვნელოვანი ელემენტების ჩამონათვალი.

მე-16 მუხლის მოქმედების სფერო

ქალის წინააღმდეგ ფიზიკური, ფსიქიკური ან სექსუალური დანაშაულის ჩამდენ პირთა საპასუხოდ, სტამბოლის კონვენციის მე-16 მუხლი წევრ სახელმწიფოებისთვის აწესებს მოთხოვნებს, შექმნან ან ხელი შეუწყონ ცალკეული სახის პროგრამებს: ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთათვის (მე-16 მუხლი, პირველი პარაგრაფი) და სექსუალური ძალადობის ჩამდენ პირთათვის (მე-16 მუხლი, მე-2 პარაგრაფი).

უფრო კონკრეტულად, მე-16 მუხლის თანახმად, აღნიშნულმა პროგრამებმა უნდა უზრუნველყონ მსხვერპლის უსაფრთხოება და დახმარება გაუწიონ მათ; ამასთან, სპეციალურმა მხარდაჭერის სამსახურებმა, როგორცაა ქალთა თავშესაფრები ან კრიზისის ცენტრები, უნდა ითანამშრომლონ პროგრამებთან.

მუხლი 16 – პრევენციული ინტერვენცია და სამკურნალო პროგრამები

(1) მხარეებმა უნდა მიიღონ შესაბამისი სამართლებრივი ან სხვა ზომები პროგრამების ჩამოსაყალიბებლად ან მხარდასაჭერად, რომლებიც მიზნად ისახავენ ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებისათვის არაძალადობრივი ქცევის სწავლებას ინტერპერსონალურ ურთიერთობებში შემდგომი ძალადობისა და ძალადობრივი ქცევითი მოდელების პრევენციისათვის.

(2) მხარეებმა უნდა მიიღონ შესაბამისი სამართლებრივი ან სხვა ზომები მკურნალობის პროგრამების შესაქმნელად ან მხარდასაჭერად, რომლებიც მიზნად ისახავენ დამნაშავეების მიერ, კერძოდ კი, სექსუალური მოძალადეების მიერ

ხელახალი დანაშაულის ჩადენის პრევენციას.

(3) პირველ და მე-2 მუხლებში მოცემული ზომების განხორციელებისთვის, მხარეებმა უნდა უზრუნველყონ მსხვერპლის უსაფრთხოება, მხარდაჭერა და უპირველესყოვლისა ადამიანის უფლებების დაცვა; შესაძლებლობის შემთხვევაში, პროგრამებმა მჭიდროდ უნდა ითანამშრომლონ მსხვერპლის დახმარების სპეციალურ სამსახურებთან.

კონვენციის განმარტებით ანგარიშში ასევე განმარტებულია, რომ ოჯახური ძალადობის ინტერვენციის პროგრამები უნდა ეფუძნებოდეს საუკეთესო პრაქტიკას და კვლევებს, რომლებიც ჩატარდა დამნაშავეებთან მუშაობის ყველაზე ეფექტურ გზებთან დაკავშირებით. პროგრამის ფარგლებში უნდა მოხდეს დამნაშავის წაქეზება პასუხისმგებლობა აიღოს თავის ქმედებებზე; ასევე გამოკვლეული უნდა იქნას დამნაშავის ქალის მიმართ მიდგომა და დამოკიდებულება. ამ სახის ინტერვენციისათვის საჭიროა გამოცდილი და განვრთნილი ფასილიტატორები. ფსიქოლოგიასა და ოჯახური ძალადობის საკითხებში ტრენინგის გავლასთან ერთად ფასილიტატორმა უნდა შეიძინოს კულტურული და ლინგვისტური უნარები, რაც საშუალებას მისცემს მას იმუშაოს პროგრამაში მონაწილე სხვადასხვა პირებთან.

ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ პროგრამები არ შეიქმნას იზოლირებულად. პროგრამებმა მჭიდროდ უნდა ითანამშრომლონ ქალთა დახმარების სამსახურებთან, სამართალდამცავ ორგანოებთან, სასამართლოსთან, პრობაციის სამსახურთან და ბავშვთა დაცვის ან ბავშვთა კეთილდღეობის სამსახურებთან. აღნიშნულ პროგრამებში მონაწილეობას იღებენ სასამართლოს გადანყვეტილების საფუძველზე ან ნებაყოფლობით. ორივე შემთხვევაში, პროგრამაში მონაწილეობა გავლენას ახდენს მსხვერპლის გადანყვეტილებაზე დარჩეს თუ არა მოძალადესთან ან უზრუნველყოფს მსხვერპლს უსაფრთხოების ცრუ გრძნობით. შედეგად, პრიორიტეტი უნდა მიეცეს მსხვერპლის საჭიროებებსა და უსაფრთხოებას, მათ შორის ადამიანის უფლებებს.

რაც შეეხება სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადეების პროგ-

რამებს, მე-16 მუხლი ადგენს ვალდებულებას შეიქმნას ან მხარდაჭერილ იქნას სექსუალურ ძალადობაში ან გაუპატიურებაში დამნაშავეთა მკურნალობის პროგრამები. აღნიშნული პროგრამები სპეციალურად შექმნილია რეციდივიზმის მინიმიზაციისათვის, სექსუალურ ნიადაგზე ძალადობაში ბრალდებული პირების მკურნალობისთვის ციხეებსა და ციხის გარეთ. ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყნებში დამკვიდრებულია მრავალი სხვადასხვა მოდელი და მიდგომა. სტამბოლის კონვენცია მხარეებს საშუალებას აძლევს თავად განსაზღვრონ პროგრამის მუშაობის წესი, თუმცა პროგრამის მუშაობის საბოლოო შედეგი უნდა იყოს განმეორებითი დანაშაულის პრევენცია და დამნაშავეთა წარმატებული რეინტეგრაცია საზოგადოებაში.

დამნაშავეებისთვის განკუთვნილი ევროპული პროგრამების მიმოხილვა

ევროპაში დღესდღეობით დამნაშავეთა მკურნალობის სხვადასხვა პროგრამა ხორციელდება.

- სამკურნალო პროგრამები ციხეში (ოჯახში მოძალადე და სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადე კაცებისთვის);
- პრობაციონერთა ქცევითი ცვლილებების პროგრამები მსჯავრდებული მოძალადეებისთვის (ძირითადად ოჯახში მოძალადეთათვის; პროგრამა ხორციელდება მოხალისე ასოციაციების მიერ)³.
- თემის საჭიროებებზე დაფუძნებული დამოკიდებულების და ქცევითი ცვლილებების პროგრამები, რომლებიც ხორციელდება არასამთავრობო ორგანიზაციების და სხვა ორგანიზაციების მიერ, რომელთაც გააჩნიათ კავშირი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემასთან (ძირითადად ოჯახში მოძალადეთათვის, მაგალითად, როდესაც სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის რეფერალური შე-

³ ზოგიერთ წევრ სახელმწიფოში, აღნიშნული პროგრამა ღიაა ასევე მათთვის, ვინც არ არის მსჯავრდებული ან არ იმყოფება სისხლის სამართლებრივ დევნაში, რაც წარმოადგენს დანაშაულის პრევენციისთვის მნიშვნელოვან სტრატეგიას, რადგან კაცების უმრავლესობა, რომელიც ოჯახში ქალის მიმართ ძალადობს, არასდროს არ არიან მსჯავრდებულნი.

საძლოა გახდეს ბრალდების მოხსნის წინაპირობა).

- თემის საჭიროებებზე დაფუძნებული დამოკიდებულების და ქცევითი ცვლილებების პროგრამები, რომლებიც ხორციელდება არასამთავრობო ორგანიზაციების და სხვა ორგანიზაციების მიერ, რომელთაც არ გააჩნიათ კავშირი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემასთან (ძირითადად ოჯახში მოძალადეთათვის)

ოჯახში მოძალადეებისა და სექსუალური მოძალადეების პროგრამების ადმინისტრირება ხდება ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად. თუმცა, არსებობს მნიშვნელოვანი კავშირი ამ ორი სახის პროგრამას შორის, რომელიც შეესატყვისება ქალის მიმართ ჩადენილი სხვადასხვა სახის დანაშაულის ჩამდენთან მუშაობის პრაქტიკას. უახლესი კვლევის თანახმად, 134 გამოკითხული პროგრამიდან 43-მა ანუ 32.1%-მა უპასუხა, რომ ისინი უზრუნველყოფდნენ ინტერვენციას სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადე დამნაშავეებისთვისაც⁴. 2007 წელს ჩატარებული კვლევის თანახმად 170 გამოკითხული პროგრამიდან 48-მ ანუ 28.2%-მა უპასუხა, რომ ისინი უზრუნველყოფდნენ ინტერვენციას სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადე დამნაშავეებისთვისაც⁵.

პროგრამები ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთათვის

1980-იანი წლებიდან, ქალის უსაფრთხოებისა და ოჯახური ძალადობის პრევენციის მიზნით დამნაშავეებთან მუშაობა აღიარებულ იქნა როგორც ოჯახური ძალადობის წინააღმდეგ სამსახურის ძირითად ელემენტად. შეერთებული შტატების

⁴ ჰ. გელდშლეგერი, ო. გინესი, დ. ნაქსი & ა. პონსი (2014), "შედეგების საბოლოო დამნაშავეთა ევროპულ პროგრამებში: კვლევა", გამოუქვეყნებელი ნაშრომი Daphne III პროექტის გავლენა: დამნაშავეთა ევროპული პროგრამების შეფასება.

⁵ Daphne II პროექტი "WWP - ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობა ევროპაში". კვლევა ხელმისაწვდომია შემდეგ მისამართზე: <http://archive.work-with-perpetrators.eu/en/overview.php>.

ფართოდ გავრცელებული ოჯახური ძალადობის დაძლევის დულუსის მოდელის⁶ მთავარი კომპონენტია დამნაშავეთა „მკურნალობა“. ძალისა და კონტროლის თეორიაზე დაყრდნობით, ინტერვენცია მიზნად ისახავს მამრობითი სქესის დამნაშავეს ქცევის ცვლილების ხელშეწყობას არაძალადობრივი ქცევისკენ, თითოეული დამნაშავეს ძალადობრივი ქცევის განზრახვისა და მიზეზის შესწავლით. ოჯახური ძალადობის დამნაშავეთათვის განკუთვნილი პროგრამების უმრავლესობა დამნაშავეთა მკურნალობისას იყენებს შემეცნებით-ქცევით და ფსიქო-საგანმანათლებლო მიდგომას. აღნიშნული პროგრამები, როგორც წესი, სისხლის სამართლის სფეროს შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს (შემოთავაზებულია პრობაციის დაწესებულებებსა და ციხეებში), ზოგიერთი კი საზოგადოებას სთავაზობს მომსახურებას. მრავალი პროგრამა იყენებს მიდგომას, რომელშიც შემეცნებით-ქცევით და სხვა ფსიქოთერაპიულ ინტერვენციულ მეთოდებთან კომბინირებულია ცნობიერების ამაღლებისა და საგანმანათლებლო აქტივობები. ზემოაღნიშნული მიდგომის თანახმად, ოჯახური ძალადობის განმარტება ეფუძნება კვლევის მტკიცებულებებს სქესის ბუნებისა და დინამიკის შესახებ. სხვა პროგრამები შესაძლოა მეტწილად ეფუძნებოდეს ფსიქოდინამიურ მიდგომებს.

ოჯახური ძალადობის დამნაშავეთა ინტერვენციის მთავარი ელემენტია ქცევის „მკურნალობა“, რომელიც ეფუძნება პრინციპს, რომ მამაკაცმა პასუხისმგებლობა უნდა აიღოს თავის ძალადობრივ ქცევაზე და გადაეჩვიოს ამგვარ ქცევას. პროგრამები ხშირად მიმართავენ ჯგუფურ და ინდივიდუალურ მუშაობას კომბინირებულად დამნაშავეების დასახმარებლად გააცნობიერონ თავიანთი ძალადობრივი საქციელი და აღიარონ თავიანთი როლი ძალადობაში. პროგრამები, რომლებიც დამნაშავეებთან განიხილავენ მათი ძალადობრივი ქცევის გავლენას პარტნიორებზე (და ბავშვებზე), მიზნად ისახავენ თანაგრძნობის, ანგარიშვალდებულებისა და მოტივაციის გაზრდას და იწვევენ ქალის მიმართ გენდერული სტერეოტიპებისა და მტრული დამოკიდებულების შეცვლას. მოცემული სახის მიდგომა მუშაობს გენდერული ძალადობის

აღმოფხვრაზე „მამაკაცური მეს“ და „ემოციური და შემეცნებითი დეფიციტის“ აღმოფხვრით, რომელიც იწვევს ქალის მიმართ მტრულ დამოკიდებულებას და ზოგადად ქალის მიმართ თანაგრძნობისა და პატივისცემის ნაკლებობას. დამნაშავეთა პროგრამები არ არის დამოკიდებულების მკურნალობის პროგრამები, მაგრამ ზოგიერთი მათგანი შესაძლოა მოიცავდეს კომპონენტებს, რომლებიც მიმართულია ნარკოტიკის, ალკოჰოლის და სხვა დამოკიდებულების „ბოროტად გამოყენების“, „ურთიერთობის დეფიციტის“ ან „დეპერსონალიზირებული სექსუალური სოციალიზაციის“ მკურნალობისკენ, რასაც პირი მიჰყავს სექსუალური კონტროლის სურვილისკენ.

ოჯახური ძალადობის დამნაშავეთა პროგრამაში მოხვედრის 3 განსხვავებული გზა არსებობს:

- საკუთარი სურვილით (საკუთარი სურვილით პროგრამისთვის მიმართვის მოტივაცია შეიძლება გაუჩნდეს პირს „კრიზისის“ დროს, მაგალითად, როდესაც იგი მიატოვა პარტნიორმა ან დაემუქრა მიტოვებით ან ბავშვთან კონტაქტის გამო⁷; სოციალური სამსახურის, ზოგადი პრაქტიკოსი ექიმის ან სხვა სამედიცინო დაწესებულებასთან კონტაქტის ან მათი ზეგავლენის საფუძველზე; ან შეცვლის ჭეშმარიტი სურვილის გამო)

- სისხლის სამართლის სისტემაში მოქმედი პროგრამები სისხლისსამართლებრივი დევნის დროს

- ციხის შიგნით და გარეთ (პროგრამაში მონაწილეობა შეიძლება იყოს ნებაყოფლობითი ან სავალდებულო);

- პროგრამები, რომლებიც ოპერირებენ საზოგადოებაში და ამ პროგრამებში გადამისამართება სამართლის სისტემის მეშვეობით ხორციელდება (როდესაც პირის მიმართ არ ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა).

---

⁷ ჰესტერი, მ. და სხვები (2006), ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირები: საჭიროების განსაზღვრა ადრეული ინტერვენციისათვის. ჩრდილოეთ Rock ფონდის სათაო ოფისი, ლონდონი.

„მე ნიხლებით ვცემე მეუღლე ... რისი გამეორების სურვილი არ მაქვს. ჩემი მეუღლე წავიდა თავის დასთან, მე კი მივმართე ექიმს და ვკითხე თუ ვისთვის უნდა მიმემართა დასახმარებლად⁸.

რა არის ეფექტური

ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთა პროგრამების შესახებ ევროპული კვლევების შედეგებზე რთულია სხვადასხვა მიზეზის გამო - სხვადასხვა სახის პროგრამას გააჩნია განსხვავებული შეფასების სისტემა და გათვლილია დამნაშავეთა სხვადასხვა ჯგუფზე, რომელთა წარმომადგენლებიც პროგრამაში მოხვედრილნი არიან სხვადასხვა მოტივაციით.

დამნაშავის ქცევაზე ინდივიდუალურად რეაგირების არ მოხდენა ძვირად დაუჯდება საზოგადოებას. თუმცა, დიდი სიფრთხილეა საჭირო პროგრამის შექმნის პროცესში, რათა თავიდან იქნას აცილებული სიკეთის ნაცვლად ზიანის მოტანის პოტენციური რისკი. ეს ნიშნავს, რომ პრაქტიკაში მტკიცებულებების განსაზღვრისას, ყურადღება უნდა მიექცეს შეფასების შეზღუდვებს და დასკვნებს, თუ რა შეიძლება იყოს კარგი ან პერსპექტიული პრაქტიკა.

დღესდღეობით, ევროპასა და ჩრდილოეთ ამერიკაში ჩატარებული კვლევებით ვერ დადგინდა, თუ რომელი მიდგომა მუშაობს უკეთესად, რადგან მრავალი პროგრამა იყენებს შერეულ მიდგომებს, რაც ართულებს სხვადასხვა პროგრამის კომპონენტების ეფექტის შეფასების პროცესს⁹. მიუხედავად იმისა, რომ რთულია იმის დადგენა, თუ რა „მუშაობს“ დამნაშავეთა პროგრამებში, კვლევის შედეგად გამოვლინდა სხვადასხვა პოზიტიური შედეგი¹⁰. მტკიცებულებების თანახმად, დამნაშავეთა პროგრამები სულ მცირე ზომიერად წარმატე-

⁸ იხილეთ გვ. 12.

⁹ ტ. აკოენსი და სხვები (2012), "ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთა პროგრამები ევროპაში, ნაწილი II: სისტემური მიმოხილვა ", მოხალადეთა თერაპიისა და შედეგებითი კრიმინოლოგიის საერთაშორისო ჟურნალი, ტომი 57 (10): 1206-25 გვერდი 1217

¹⁰ იხ, გვ. 1216.

ბულნი არიან ქალის მიმართ ძალადობის სისასტიკისა და/ან სიხშირის შემცირების თვალსაზრისით¹¹; იმ დამნაშავეთა რაოდენობის ზრდამ, რომელთაც გაიარეს დამნაშავეთა მკურნალობის პროგრამები, შესაძლოა უზრუნველყოს ზოგადად დანაშაულის შემცირება¹². ამდენად, მოცემულ პროგრამებს გააჩნია პოტენციური მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანონ ოჯახური ძალადობის აღმოფხვრის საკითხში დაპატიმრებისა და სისხლისსამართლებრივი სანქციების გარეშე¹³.

სავალდებულო და ნებაყოფლობითი მონაწილეობა

დამნაშავეთა პროგრამების მთავარ პრობლემას წარმოადგენს მონაწილეების პროგრამიდან გასვლა. მტკიცებულებები მიუთითებს, რომ პირებს, რომლებმაც გაიარეს პროგრამა, აქვთ შეცვლის დიდი მოტივაცია, მაგრამ მიზეზი, თუ რატომ იღებს მონაწილეობას პირი დამნაშავეთა პროგრამაში განსხვავდება; პროგრამის დასრულებაზე გავლენას ახდენს ორივე, მიმართვის წყარო და მოტივაცია. პროგრამაში ნებაყოფლობით ჩართულ პირებს გააჩნიათ შეცვლის მეტი მოტივაცია, თუმცა კვლევის თანახმად, ასევე მუშაობს სასამართლოს მიერ დადგენილი მონაწილეობა პროგრამაში, რადროსაც დამნაშავის სესიებზე არ დასწრება ითვალისწინებს გარკვეულ „სანქციებს“. პროგრამაში მონაწილე დამნაშავეების მიერ დანაშაულის გამეორების ალბათობა მცირდება¹⁴. თუმცა, ამგვარი მანდატით განსაზღვრული პროგრამები მუშაობს მხოლოდ დამნაშავეთა უმცირეს ნაწილზე, იმ ნაწილ-

¹¹ ე. გონდოლფი (2002), მოძალადის ინტერვენციის სისტემა: პრობლემები, შედეგები, რეკომენდაციები, SAGE პუბლიკაცია, „ათასი მუხა“, კალიფორნია; რ.ე. დობაში, რ.პ. დობაში (2000), „კრიმინალური სამართალწარმოების ინტერვენციის შეფასება ოჯახური ძალადობის სფეროში“, კრიმინალი და სამართალდარღვევა, აპრილი 2000. ტომი 46 N2, გვ. 252-70; დ. გ. საუნდერსი (2008), „ჯგუფური ინტერვენცია მოძალადე კაცებისთვის: პროგრამის აღწერილობის შეჯამება და კვლევა“, ძალადობა და მსხვერპლი 2008, ტ. 23, N. 2, გვ. 156-72.

¹² რ. მეიერი. (2004), To BIP, or not to BIP? ნარდგენილია York/Springvale (ME) ოჯახური ძალადობის საქმეების საკოორდინაციო პროექტის საკონსულტაციო საბჭო, 2004 წლის 8 ივნისი, ასევე ნარდგენილია Cumberland County (ME) ძალადობის ინტერვენციის პარტნიორობის საკონსულტაციო საბჭო მუნროში (2011), ოჯახური ძალადობის შესახებ მე-5 ანგარიში : პირობითი გაფრთხილება & მამრობითი სქესის დამნაშავეთა პროგრამები. ანგარიში შემუშავდა 2010-2011 წლის ფულბრაიტის პოლიცის კვლევის სტიპენდიის ფარგლებში, რომელიც გასცა აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის ფულბრაიტის კომისიამ.

¹³ რ.ე. დობაში, რ.პ. დობაში (2000), იხილეთ ნაშრომში (შენიშვნა 11).

¹⁴ ტ. მუნრო (2011), იხილეთ ნაშრომში. (შენიშვნა 12).

ზე, რომლებსაც სასამართლომ სასჯელი მიუსაჯა; პროგრამაში ვერ ერთვება ის დამნაშავე, რომელზეც არ ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა.

დამნაშავეები, რომლებიც პროგრამას მიმართავენ ბავშვებთან ურთიერთობის უფლების მოპოვებისა და პარტნიორის დაკარგვის შიშის გამო (გარეგანი მოტივაცია) არ არიან მოტივირებულნი შეცვლის ჭეშმარიტი სურვილით. მტკიცებულებების თანახმად, მკურნალობის გავლის მამოტივირებელი ფაქტორები დროთა განმავლობაში იცვლება. როდესაც დამნაშავე პროგრამაში ჩართულია დიდი ხნის განმავლობაში, სავარაუდოა, რომ მისი მოტივაცია ცვლილებას განიცდის. პროგრამაში მონაწილეობის შედეგად დამნაშავეს უვითარდება შინაგანი სურვილი შეიცვალოს ან გააკონტროლოს თავისი ქცევა¹⁵. ამდენად, დამნაშავეთა შეძლებისდაგვარად ფართო ჯგუფების ჩართვის მიზნით (პირები, რომლებზეც ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა, და პირები, რომლებზეც არ ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა, ასევე, პირები, რომლებსაც სასამართლომ მიუსაჯა პროგრამაში მონაწილეობა და პირები, რომლებმაც პროგრამას ნებაყოფლობით მიმართეს), ექსპერტები თანხმდებიან, რომ საჭიროა ორივე გემოაღნიშნული სახის პროგრამის არსებობა¹⁶.

“ჩემმა მეუღლემ თქვა, კმარა. შენ ან გადაწყვიტავ, ან დაგშორდებით. მე არ მინდა ჩემი მეუღლისა და შვილების დაკავრგვა ... მე დამაპატიმრა პოლიციამ და ამიკრძალა ჩემს საკუთარ ბარში შესვლა, ასე რომ გადავწყვიტე შევიცვალო.” (ნოელი)¹⁷

ეფექტური ინტერვენციისთვის, პროგრამის ავტორებმა უნდა მიიღონ შესაბამისი ზომები, რათა მაქსიმალურად უზრუნველყოფილ იქნას დამნაშავეთა მიერ პროგრამის დასრულება. სესიებზე დასწრების მოტივაციის განსხვავებული წყაროები

¹⁵ ნ. სტენლი და სხვები (2011), ძალა შეცვლისთვის: ოჯახური ძალადობის ჩამდენ პირთათვის ახალი ინიციატივის შეფასების შესახებ ანგარიში.

¹⁶ ლ. კელი (2008), ქალის მიმართ ძალადობის აღმოფხვრა: მხარდაჭერის სამსახურის მინიმალური სტანდარტი, ევრობის საბჭო, სტრასბურგი, გვ. 19 .

¹⁷ მ. ჰესტერი და სხვები (2006), იხ. ნაშრომში (შენიშვნა 7).

და პროგრამის სრულყოფილად გავლის შედეგები - ასევე, დამოკიდებულებისა და ქცევის წარმატებული ცვლილება - გათვალისწინებული უნდა იქნას პროგრამის დაგეგმვისა და შემუშავების ეტაპზე. პროგრამის წარმატებით დასრულების მაჩვენებლის გაუმჯობესებისათვის შემოთავაზებული გზები ითვალისწინებს სკრინინგის პროცედურების დანერგვას კონტაქტის საწყის ეტაპზე, რა დროსაც ხდება მამოტივირებელი ფაქტორების შეფასება (ნებაყოფლობითი მიმართვა), ასევე, სესიების სიხშირის გაზრდას მამაკაცების მოტივაციის გაზრდის მიზნით¹⁸ და მამაკაცების მხარდაჭერას თავიანთ ძალადობრივ ქცევაზე პასუხისმგებლობის გაზიარების მხრივ¹⁹.

მოდალადები და ბავშვები

ბავშვები, რომლებიც ცხოვრობენ ძალადობრივ გარემოში, ყოველთვის, პირდაპირ ან ირიბად არიან ოჯახური ძალადობის მსხვერპლნი²⁰. ქალთა მიმართ ძალადობის აღმოსაფხვრელად, დამნაშავე მამაკაცებთან მუშაობა უნდა განხორციელდეს იმ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით, რომლებიც მუშაობენ ბავშვების უსაფრთხოებაზე. ზოგიერთი დამნაშავეთა პროგრამა მოიცავს მუშაობას ბავშვების აღზრდის საკითხებზე, მაგრამ ძალიან მწირია კვლევაზე დაფუძნებული მტკიცებულება, რომლის თანახმადაც შეიძლება ითქვას, რომ პროგრამებში მონაწილეობის შედეგად შეიცვალა მოძალადე მამის ქცევა²¹. კვლევის თანახმად, ოჯახში ძალადობის ჩამდები პირებისთვის შემუშავებულ პროგრამებს აქვთ

¹⁸ ნ. სტენლი და სხვები (2011), იხილეთ ნაშრომში (შენიშვნა 15).

¹⁹ თ. კადსკი და სხვები. (1996), "მოძალადე მამაკაცის მკურნალობის პროგრამიდან გავლა: კლიენტის მკურნალობის შესაბამისობა და ცხოვრების სტილის არასტაბილურობა", ძალადობა და მსხვერპლი, გამაფხული 1996, ტ. 11, N 1, გვერდები. 51-64 მ. ლილა, ე. გრასია, ს. მურდუია (2013), "ფსიქოლოგიური კორექტირება და მსხვერპლზე გადაბრალება პარტნიორებთან ძალადობის ჩამდენ პირებს შორის: სოციალური დახმარების როლი და ცხოვრების სტრესული მოვლენები", ფსიქოლოგიის ევროპული ჟურნალი გამოყენებული სამართლებრივ კონტექსტში 2013, ტ. 5, N 2, გვ.-ები 147-53. ხელმისაწვდომია <http://ejpalc.elsevier.es/en/psychological-adjustment-and-victim-blaming-among/article/90208625/>.

²⁰ ოჯახური ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობა ევროპაში - Daphne II პროექტი, იხ. ნაშრომში (შენიშვნა 1).

²¹ ლ. პარნე (2011), ციტირება ს. ანდერსონი, ნ. ვესტმარლანდი და ლ. კელი (2013), "ოჯახური ძალადობის პროგრამებში ჩართული მამაკაცის ბავშვების დახმარება", ბავშვებზე ძალადობის მიმოხილვა 2013, ტ. 22, მე-3 თავი, გვ.-ები 182-93 (გამოქვეყნებულია 2012 წლის 7 ნოემბერს ვილის ონლაინ ბიბლიოთეკაში).

პოტენციური გაახანგრძლივონ ბავშვებისა და ახალგაზრდების ცხოვრება; ძალადობაზე პასუხისმგებლობის გაზიარება უნდა მოხდეს მანამ, სანამ ის გავლენას იქონიებს ბავშვზე. პროგრამებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ მოძალადე მამამ შვილებს შეატყობინოს თუ რა ეტაპებს გადის ის მისი ძალადობრივი ქცევის აღმოსაფხვრელად²². ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშობის დიდი ბრიტანეთის ორგანიზაციამ „Respect“ თავის აკრედიტებული პროგრამების მთავარ თემად სწორედ მშობლების მიერ ბავშვების უსაფრთხო აღზრდა გახადა.

წარმატების საზომის დადგენა

დამნაშავეთა პროგრამების შემუშავების პროცესში გათვალისწინებულ უნდა იქნას მთელი რიგი ღონისძიებები. „წარმატების“ საზომის დადგენისას პროგრამის ავტორებმა მიზნად უფრო მეტი უნდა დაისახონ, ვიდრე მხოლოდ დამნაშავის ძალადობრივი ქცევის აღმოფხვრა. უახლესი კვლევა²³ გვთავაზობს „წარმატების“ დეტალურ გაგებას (რაც უფრო რეალისტური და დასაბუთებულია), რაც გულისხმობს:

- პროგრამაში ჩართული მამაკაცების გაუმჯობესებული, პატივისცემასა და ეფექტურ კომუნიკაციაზე დამყარებული ურთიერთობა პარტნიორთან/ყოფილ პარტნიორთან;
- პარტნიორებისთვის და ყოფილი პარტნიორებისთვის არჩევანის თავისუფლების მინიჭება;
- ქალისა და ბავშვის უსაფრთხოება და ძალადობისგან გათავისუფლება;
- ბავშვების უსაფრთხო, პოზიტიური, ერთობლივი აღზრდა;
- პროგრამაში ჩართული მამაკაცების და სხვების ცნობიერების ამაღლება, მათ შორის გაცნობიერება, თუ რა გავლენა მოახდინა ძალადობამ პარტნიორსა და ბავშვებზე;
- ბავშვებისთვის, უსაფრთხო, ჯანსაღი ბავშვობის უზრუნველყოფა;

²² ს. ალდერსონ, ნ. ვესტმარლანდი და ლ. კელი (2013), იხ. გვ.-ები 190-91.

²³ ნ. ვესტმარლანდი, ლ. კელი, ჯ. შალდერ-მილსი. (2010), პროგრამები ოჯახური ძალადობის ჩამდენ პირთათვის: რა ითვლება წარმატებად? (შენიშვნა 1), Respect, ლონდონი, გვ. 15. ხელმისაწვდომია: www.respect.uk.net/data/files/respect_research_briefng_note_1_what_counts_as_suc-cess.pdf

მიუხედავად იმისა, რომ პროგრამის მაქსიმალურად შესრულება მნიშვნელოვანი ფაქტორია, მხოლოდ ეს არ განსაზღვრავს პროგრამის „ნარმატებას“. პროგრამის დასრულების დაბალ მაჩვენებელთან ერთად, პროგრამის მნიშვნელოვანი გამოწვევაა დამნაშავეთა მხრიდან მსხვერპლის დადანაშაულება. კვლევის თანახმად, ინტერვენციის პროგრამების ეფექტურობის გაუმჯობესებისათვის, ყურადღება უნდა გამახვილდეს ოჯახური ძალადობის ჩამდენ პირთა ფსიქოლოგიურ ადაპტაციაზე, რაც უზრუნველყოფს მსხვერპლის დადანაშაულების ფაქტების შემცირებას, კერძოდ, თვითშეფასების ამალღებისა და დეპრესიული სიმპტომეტიკის გაუმჯობესების გზით. პროგრამის მიზანს უნდა წარმოადგენდეს ქალის მიმართ არსებული ძალადობრივი დამოკიდებულების ცვლილება და არა დამნაშავის მხოლოდ ქცევის ცვლილება, როგორც ასეთი.

ამდენად, „ნარმატებისთვის“ პროგრამებმა მიზნად უნდა დაისახონ შემდეგი:

- დამნაშავის მიერ მის მიერ ჩადენილი ძალადობის სიმძიმის გაცნობიერება: დამნაშავეთა დიდი უმეტესობა თავის ძალადობრივ ქცევას „ნორმად“ მიიჩნევს და არა სისხლის სამართლის დანაშაულად;
- დამნაშავის მიერ ძალადობაზე პასუხისმგებლობის აღება: მოძალადეები ადანაშაულებენ მსხვერპლს ძალადობრივი ქცევის გამონწვევაში და თავიდან ირიდებენ პასუხისმგებლობას.
- რეციდივის რისკების შემცირება ძალადობასთან კავშირში მყოფი ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური ფაქტორების გამოვლენით.

ინტერვენციის მიდგომები, რომელთა კონკრეტულ მიზანს მკურნალობისა და ადაპტაციისთვის მოტივაციის გაზრდა წარმოადგენს, მიიჩნევა ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთათვის განკუთვნილი ინტერვენციის პროგრამების ეფექტურობის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან საშუალებად²⁴.

---

²⁴ მ. ლილა, ე. გრაცია, ს.მურგუია (2013), იხილეთ ნაშრომში. (შენიშვნა 19).

მინიმალური სტანდარტი პრაქტიკისთვის

დამნაშავეებთან მუშაობის სფეროში კიდევ ერთი წინსვლაა მინიმალური სტანდარტის შემუშავება პრაქტიკისა და აკრედიტაციისათვის, რომლის მიზანსაც წარმოადგენს დამნაშავეთა პროგრამების ხარისხისა და თანმიმდევრულობის უზრუნველყოფა. ევროპის საბჭომ შეადგინა მტკიცებულებებზე დაფუძნებული მომსახურების მინიმალური სტანდარტი, რაც ასევე მოიცავს მინიმალურ სტანდარტს დამნაშავეთა პროგრამებისთვის²⁵.

გაერთიანებულ სამეფოში, „Respect“-ის აკრედიტაციის სტანდარტი განსაზღვრავს პროგრამის განხორციელების ფარგლებს სხვადასხვა გზით; პროფესიონალმა პრაქტიკოსებმა და ეფექტურმა პროექტებმა უნდა მოიპოვონ თავიანთი საქმიანობის განხორციელებისთვის აღიარება უსაფრთხო პრაქტიკის განხორციელებისა და ფონდების მოძიებისა და მდგრადობის შენარჩუნების მიზნით. აღნიშნულ სტანდარტის საფუძველია ადამიანის უფლებებისა და გენდერული საკითხების ანალიზი და არადისკრიმინაციული მიდგომა²⁶.

გერმანიაში, ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობის ფედერალური ასოციაცია (Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit Häusliche Gewalt – BAG TäHG – e. V.) უწყებათაშორის თანამშრომლობის კავშირთან ერთად დამნაშავეებთან ეფექტური თანამშრომლობისთვის მუდმივად ხვეწს ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ მუშაობის ხარისხის ერთიან სტანდარტს. ზემოაღნიშნული სტანდარტების დეფინიცია ეფუძნება მტკიცებულებებს, ითვალისწინებს სხვადასხვა სააგენტოს მიდგომას და შემუშავებულია ქალთა დახმარების ცენტრებთან და თავშესაფრებთან თანამშრომლობის საფუძველზე მსხვერპლის პერსპექტივის გასათვალისწინებლად²⁷.

²⁵ ევროპის საბჭო (2008), ქალის წინააღმდეგ ძალადობის აღკვეთა: მხარდამჭერი მომსახურების მინიმალური სტანდარტი, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი

²⁶ გენდერული თანასწორობის ევროპული ინსტიტუტი (2013) <http://eige.europa.eu/content/the-respect-accreditation-standard-and-process>.

²⁷ გენდერული თანასწორობის ევროპული ინსტიტუტი (2013) <http://eige.europa.eu/content/standards-and-recommendations-for-working-with-male-perpetrators-in-the-context-of-interagen>.

ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობის ძირითადი პრინციპები

მიმდინარე სტანდარტების, სახელმძღვანელო პრინციპების და არსებული მტკიცებულებების თანახმად, ინტერვენციის პროგრამები:

- პრიორიტეტს უნდა ანიჭებდნენ ქალის პარტნიორისა და მათი შვილების უსაფრთხოებას მსხვერპლის დაცვის სამსახურთან თანამშრომლობით. პროგრამები ქალის პარტნიორს უნდა სთავაზობდეს ჯგუფურ და ინდივიდუალურ დახმარებას და უზრუნველყოფდეს მათ ინფორმირებას პროგრამის მიზნებისა და შინაარსისა და პროგრამის შეზღუდვების შესახებ, თუ როგორ შეუძლია პარტნიორს მანიპულირება და კონტროლი მოახდინოს მისით; ქალმა ასევე უნდა მიიღოს ინფორმაცია, თუ სად შეუძლია მას დახმარების მიღება და ასევე როგორ შეუძლია მას უსაფრთხო ცხოვრების დაგეგმვა;
- პრიორიტეტად უნდა ისახავდეს ბავშვების პერსპექტივას, რომლებიც ცხოვრობენ ძალადობრივ გარემოში, მოძალადეებთან პირდაპირი მუშაობითა და სხვა ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით.
- უნდა მუშაობდნენ ქალის მიმართ ძალადობის გასაგები და ყოვლისმომცველი განმარტების შემუშავებაზე და პრინციპზე, რომ ქალისა და ბავშვის მიმართ ძალადობა მიუღებელია და რომ დამნაშავეებმა პასუხი უნდა აგონ თავიანთ ძალადობრივ ქცევაზე.
- უნდა უზრუნველყოფდნენ დამნაშავეების დახმარებას შეიცვალონ, იმ ფაქტის აღიარებით, რომ მათი ძალადობრივი ქცევა მათივე არჩევანია (დამნაშავეებთან მოპყრობა პატივისცემას უნდა ეფუძნებოდეს)
- უნდა იყენებდნენ ეკოლოგიურ მოდელს (როგორიცაა 2010 წელს ჰაგემან ვაითის მიერ შექმნილი ინტერაქტიული მოდელი)²⁸ იმისათვის, რომ გასაგები იყოს ძალადობისკენ

²⁸ ც. ჰენგმან ვაითი და სხვები. (2010), ქალის, ბავშვის მიმართ ძალადობისა და სექსუალური ძალადობის დანაშაულის ფაქტორები - მრავალ დონიანი ინტერაქტიული მოდელი (ეკონომიკური მიზანშეწონილობის ანალიზის ფარგლებში, რომელიც ჩატარდა გენდერული ძალადობისა და ბავშვის წინააღმდეგ მიმართული ძალადობის შესახებ ეროვნული კანონმდებლობის სტანდარტიზაციისათვის შესაძლებლობებისა და საჭიროებების შეფასების მიზნით ევროპული კომისიისთვის JLS/2009/D4/018), ევროკავშირის გამომცემლობა, ლუქსემბურგი. დამატებითი ინფორმაციისათვის იხილეთ (2014), ქალის მიმართ ძალადობის პრევენცია: სტამბოლის კონვენციის მე-12 მუხლი, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი

მიმართული გზების კომპლექსურობა და თუ როგორ შეიძლება დამნაშავეთა ძალადობრივი ფაქტორების აღმოფხვრა სოციალურ, ინსტიტუციურ, საზოგადოებრივ და ინდივიდუალურ დონეზე;

- მორგებული უნდა იყოს დამნაშავეთა სხვადასხვა „ტიპის“ ჯგუფებზე (დამნაშავის განსხვავებული კრიმინოგენული და პერსონალური საჭიროებების გათვალისწინებით);

- უნდა თანამშრომლობდნენ სხვადასხვა უწყებებთან მინიმუმ ორი წლის განმავლობაში და ამიტომ საჭიროებენ მნიშვნელოვან ფინანსურ ინვესტიციას;

- უნდა იღებდნენ შესაბამის ზომებს დამნაშავეთა მიერ მაქსიმალურად პროგრამის დასრულების უზრუნველსაყოფად;

- უნდა უზრუნველყოფდნენ პროგრამისთვის მიმართვიანობის სხვადასხვა გზებს;

- უნდა ითვალისწინებდნენ მოტივაციის სხვადასხვა წყაროს, შეფასების საწყის ეტაპზე, და პროგრამის მიმდინარეობისას, მონიტორინგს უწევდნენ მონაწილის მოტივაციას დროთა განმავლობაში მოტივაციის შესაძლო ცვლილებების გამოსავლენად;

- უნდა უზრუნველყოფდნენ რისკების სისტემურ შემოწმებასა და მართვას; მათ შორის, საწყის ეტაპზე, როდესაც დამნაშავის ქცევა მიუთითებს რისკის დონის შესაძლო ცვლილებას. რისკების შეფასება უნდა მოიცავდეს სხვადასხვა ინფორმაციის წყაროს, მაგალითად, როგორც მინიმუმ, უნდა მოიცავდეს მსხვერპლის/პარტნიორის პერსპექტივას და ნებისმიერ ოფიციალურ მონაცემს (პოლიციიდან ან სხვა ორგანიზაციიდან). რისკების შეფასება ხელს შეუწყობს მოტივაციის წყაროს განსაზღვრასა და მონიტორინგს და დროთა განმავლობაში კი მის ცვლილებას და ამასთან, დახმარებას გაუწევს სხვა ორგანიზაციებს, მათ შორის, ჯანდაცვის, სოციალური და ბავშვთა დაცვის სამსახურებს, სპეციფიკურ კულტურულ კონტექსტში ურთიერთობების დინამიკის გარკვევასა და შესაბამისი ზომების მიღებაში.

- ფასილიტატორებისათვის მაღალი დონის კვალიფიკაციის ამაღლების კურსებისა და ტრენინგის უზრუნველყოფა (მათ შორის, ძალადობრივი ურთიერთობის დინამიკის სა-

კითხვებში ძალადობისგან თავისუფალი ურთიერთობებსა და გენდერულ თანასწორობაში) და სპეციალისტებისთვის ოჯახური ძალადობის თემაზე ტრენინგის შეთავაზება სხვა ორგანიზაციების მხარდასაჭერად;

- პროცესისა და შედეგების მონიტორინგი, დოკუმენტირება და შეფასება.

- შეფასების შედეგების თანახმად:

- პროგრამებმა უნდა იმუშავონ „წარმატების“ ფართო განმარტებაზე, რაც ითვალისწინებს ქალი პარტნიორისთვის (და მათი ბავშვებისთვის) მეტად „სათუთ“ შედეგს; შედეგები უნდა შეფასდეს იმ ფაქტორებზე/ცვლადებზე დაყრდნობით, რომელთა შეცვლაც შესაძლებელია, როგორცაა, მაგალითად, დანაშაულის აღქმული სიმძიმე ან გაზიარებული პასუხისმგებლობა, ვიდრე დამნაშავის ქცევის ზოგადი შეცვლა, როგორც ასეთი;

- პროგრამის ფარგლებში მუდმივად უნდა ხორციელდებოდეს დამნაშავეთა მოტივაციის მონიტორინგი მკურნალობის დასრულებისთვის; შესაძლებელი უნდა იყოს განისაზღვროს სხვადასხვა სახის მოტივაცია და მკურნალობის მიმართულებები დამნაშავეთა სხვადასხვა ჯგუფისთვის. წარმატების გაზომვა არ უნდა მოხდეს მხოლოდ პროგრამის დასრულების მაჩვენებლებისა და აღიარებული ძალადობის დანაშაულის შეფასებით. თუმცა, დამნაშავეთა მიერ ძალადობის აღიარების შესახებ მონაცემები შეიძლება სასარგებლო იყოს სხვა ორგანიზაციებისათვის, მაგალითად, აღნიშნულმა მონაცემებმა შეიძლება ხელი შეუწყოს ბავშვის დაცვის გამო სასამართლოსადმი მიმართვის გადაწყვეტილების მიღებას ან დახმარება გაუწიოს ქალს სამოქალაქო სარჩელის აღძვრის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაში;

- შეფასების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნას სხვადასხვა წყაროდან მიღებული ინფორმაცია შედეგების/წარმატების შესაფასებლად, მათ შორის, შესაძლებლობის შემთხვევაში, ქალი პარტნიორის ანგარიში და ასევე ოფიციალური

მონაცემები²⁹ და ძალადობის აღიარების შესახებ მონაცემები იმ ფაქტის შესაფასებლად, რომ პარტნიორის ან ბავშვების უსაფრთხოება, უსაფრთხოების შეგრძნება ან ცხოვრების ხარისხი გაუმჯობესდა;

– პროგრამის ფარგლებში სხვადასხვა აქტივობა უნდა შეფასდეს ცალ-ცალკე;

– შეფასებისას შეძლებისდაგვარად გამოყენებულ უნდა იქნას შესადარებელი ჯგუფები; პროგრამის დასრულების შემდეგ კი უნდა დაწესდეს მინიმუმ 6 თვიანი პერიოდი შემდგომი კვლევისთვის³⁰.

ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებისთვის განკუთვნილი პროგრამების საუკეთესო მაგალითები

დულუსის პროგრამა (შეერთებული შტატები)³¹, რომელიც შეიქმნა 1980-იან წლებში ერთ-ერთი ყველაზე ძველი პროგრამაა ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთათვის. პროგრამის მიზანია დახმარება გაუწიოს მამაკაცს შეწყვიტოს ძალადობრივი ქცევა. სასწავლო პროგრამა შედგება ექვსი თემატიკისგან, რომელთა ხანგრძლივობაც შეადგენს სამ კვირას. თითოეული თემატიკა შეეხება არაძალადობრივ, პატივისცემამზე და „თანასწორობაზე“ დაფუძნებულ ურთიერთობებს. ზემოაღნიშნული თემატიკა მამაკაცს სთავაზობს ქალთან თანასწორი და ურთიერთდამოკიდებული ურთიერთობების მოდელს. ამავე დროს, სასწავლო პროგრამა ითვალისწინებს დამნაშავის მიერ გამოყენებულ პირველად ტაქტიკასა და ქცევას მათ ურთიერთობაში კონტროლისა დასამყარებლად და შესანარჩუნებლად. სასწავლო პროგრამის ეს ელემენტები დაფუძნებულია „ძალასა და კონტროლზე“. ზემოაღნიშნული თემატიკა და მეთოდები მოიცავს ძალადობის ყველა ასპექტს, რომელსაც მოძალადე იყენებს მსხვერპლზე დომინ-

²⁹ მათ შორის სისხლის სამართლის მონაცემები, როგორცაა, დაპატიმრება, ფიზიკური თუ სხვა სახის ძალადობის ინციდენტები, დაშინება და სხვა.

³⁰ ლ. ფედერი, დ.ბ. ვილსონი, ს. ოსტინი (2008), “სასამართლოს მიერ დანიშნული ინტერვენცია ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებისთვის” კამპბელის სისტემატური მიმოხილვა, კამპბელის ბიბლიოთეკა 2008; ტ. 4, გამოცემა 12

³¹ ე. პენსე და მ. პეიშარი (1993), საგანმანათლებლო ჯგუფები მოძალადე კაცებისთვის. დულუსის მოდელი, სპრინგერის საგამომცემლო კომპანია, ნიუ იორკი.

ნირებისა და მისი კონტროლისთვის, მათ შორის ფიზიკური და სექსუალური ძალადობის ასპექტებს. დულუსის პროგრამამ შთააგონა ევროპის საბჭოს მრავალი ნევრ-სახელმწიფო განხორციელებინა მსგავსი ინტერვენცია.

მეორე მაგალითს წარმოგიდგენთ შვედეთიდან. ინტეგრირებული ოჯახური ძალადობის პროგრამა (IDAP), რომელიც დაარსდა შვედეთის ციხისა და პრობაციის სამსახურის ნაწილად, წარმოადგენს ზრდასრული მამაკაცის მკურნალობის პროგრამას, რომელიც მსჯავრდებულია მისი ქალი პარტნიორის ან ყოფილი პარტნიორის მუქარისთვის, ფიზიკური შეურაცხყოფისა და კონტროლისთვის³². როგორც ერთადერთი ეროვნულ დონეზე აკრედიტირებული ოჯახური ძალადობის წინააღმდეგ მიმართული სამკურნალო პროგრამა, ის მამაკაცს სთავაზობს შესაძლებლობას მართონ და აკონტროლონ თავიანთი ქცევა ხანგრძლივი თანასწორი ურთიერთობების ჩამოყალიბების მიზნით. 27 კვირიანი ყოველკვირეული ჯგუფური სესიების შემდეგ თითოეულ დამნაშავესთან რეციდივის თავიდან აცილების მიზნით ინდივიდუალურად ტარდება პრევენციული სესიები. პროგრამა მოიცავს ქალის უსაფრთხოების კომპონენტს ქალი პარტნიორის/ყოფილი პარტნიორის უსაფრთხოების საჭიროებების საპასუხოდ. აღნიშნული პროგრამა შეფასდა 2011 წელს.

სექსუალურ ნიადაგზე დანაშაულის ჩამდენ პირთა მკურნალობის პროგრამები

გარკვეული დროიდან შეიქმნა სექსუალურ ძალადობაში დამნაშავე პირებისთვის განკუთვნილი ციხის პროგრამები. აღნიშნული პროგრამებს ძირითადად ახორციელებენ სამართლებრივ-სამედიცინო სისტემაში არსებული სახელმწიფო დაწესებულებები, რომლებიც ზოგჯერ აფასებენ ციხიდან გათავისუფლების შემდგომ დანაშაულის ხელმეორედ ჩადე-

³² <http://eige.europa.eu/internal/csr/view/20170?destination=internal%2Fcsr%2Fsearch%2F25>

ნის რისკებს. ახლახან შეიქმნა გარკვეული პროგრამები, რომლებიც ასევე განკუთვნილია ოჯახში სექსუალური ძალადობის ჩამდენ პირთათვის³³. სექსუალური მოძალადეების პროგრამები ძირითადად ხორციელდება კოგნიტიურ-ქცევითი ფსიქო-სოციალური და/ან ფარმაკოლოგიური ინტერვენციით. პროგრამების უმეტესობა მიზნად ისახავს დამნაშავის აზრების, გრძნობებისა და დამოკიდებულების ცვლილებას პერსონალური/ინტიმური ურთიერთობების მიმართ. აღნიშნული პროგრამების საბოლოო მიზანი დამნაშავის ქცევის ცვლილებაა.

რა არის ეფექტური

ეფექტურობის შეფასება პრობლემად რჩება. არსებობს კონსენსუსი, რომ სხვადასხვა ტიპის მკურნალობის ეფექტის საჩვენებლად დანაშაულის ხელახლა ჩადენის კონტროლირებული შეფასებისთვის საჭიროა მეტი ძალისხმევა³⁴. რეკომენდებულია ასევე ჯგუფური ინტერვენციის კლინიკური და ეკონომიკური სარგებლის ინტეგრირება (როგორცაა დიდი ბრიტანეთის ციხეში სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის პროგრამა (SOTP)) სექსუალური მოძალადეების რისკ ფაქტორებსა და მკურნალობის საჭიროებას შორის მნიშვნელოვანი ინდივიდუალური განსხვავებების მკურნალობასთან³⁵.

კვლევის მტკიცებულებების თანახმად:

- სექსუალურ მოძალადეებს, რომლებიც გადიან მკურნა-

---

³³ ქალის მიმართ ძალადობის თავიდან აცილების შესახებ რეკომენდაციების მონიტორინგის განხორციელების მე-4 რაუნდის შედეგების ანალიტიკური კვლევა (2002)5, ვერობის საბჭო 2014

³⁴ დ. პერკინსი და სხვები (1998), სექსუალური ძალადობის ჩამდენ პირთა მკურნალობის პროგრამების მიმოხილვა, რომელიც მომზადდა მაღალი დონის უსაფრთხო ფსიქიატრიული მომსახურების საბჭოსთვის (HSPSCB); მ. შმუკერი და ფ. ლოზელი (2008), “აქვს თუ არა შედეგი სექსუალური მოძალადის მკურნალობას? შედეგების შეფასების სისტემური მიმოხილვა”, *Psicothema* 2008, ტ. 20, N. 1, გვერდები: 10-19; ჯ.ა. დენისი და სხვები. (2012), “ახალგაზრდებთან ფსიქოლოგიური ინტერვენცია, ვინც ჩაიდინა სექსუალური ძალადობა ან არსებობს რისკი, რომ მომავალში ჩაიდენს. სისტემატური მიმოხილვების Cochrane მონაცემთა ბაზა 2012, მე-12 გამოცემა, შპს “ჯონ ვილი&სანს”.

³⁵ დიდი ბრიტანეთის იუსტიციის სამინისტრო (2010), რა მუშაობს სექსუალურ მოძალადეებთან? ეროვნული ბრალდების მართვის სამსახური, დიდი ბრიტანეთი. ხელმისაწვდომია: www.justice.gov.uk/downloads/information-access-rights/foi-disclosure-log/prison-probation/foi-75519-annex-a.pdf

ლობის კურსს ციხეში და ციხის გარეთ, დანაშაულის გამეორების უფრო დაბალი მაჩვენებელი აქვთ ვიდრე დამნაშავეები, რომლებიც არ გადიან მკურნალობის კურსს;

- უფრო ეფექტურია პროგრამები, რომლებიც მოძალადეებს კომბინირებულად სთავაზობენ ჯგუფურ და ინდივიდუალურ მუშაობას;

- კოგნიტიური - ქცევითი მკურნალობა ყველაზე ეფექტურია, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც იგი ხორციელდება ფარმაკოლოგიურ მკურნალობასთან ერთად, მაგალითად, ჰორმონალური წამლების გამოყენება აქვეითებს სექსუალურ სწრაფვას³⁶;

- სხვა მიდგომები (ფსიქოთერაპიული, საკონსულტაციო და არაქცევითი მკურნალობა) ზოგადად არ ამცირებს ხელახალი დანაშაულის ჩადენის რისკს³⁷.

მინიმალური სტანდარტი

ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებისთვის განკუთვნილი პროგრამებისთვის არსებობს სექსუალური ძალადობის ჩამდენი პირების მკურნალობის ალიარებული სტანდარტები. სექსუალური ძალადობის ჩამდენი პირების მკურნალობის საერთაშორისო ასოციაციამ შეიმუშავა მკურნალობის მინიმალური სტანდარტი³⁸.

სექსუალური ძალადობის ჩამდენი პირების მკურნალობის პროგრამების ძირითადი პრინციპები

საუკეთესო ხელმისაწვდომ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით რეკომენდებულია პროგრამის ავტორებმა განახორციელონ სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის ის პროგრამები,

³⁶ წამებისა და არაადაამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობისა თუ დასჯის საწინააღმდეგო ევროპულმა კომიტეტმა გამოხატა შეშფოთება დამნაშავეთა სავალდებულო ფარმაკოლოგიური მკურნალობის თაობაზე. კომიტეტის რეკომენდაციით, როგორც ნებისმიერი სახის მკურნალობისას, ანტი ანდროგენული მკურნალობის დაწყებამდე აუცილებელია პაციენტის თანხმობის მიღება. იხილეთ 2009 წლის პოლონეთში პერიოდული ვიზიტის ანგარიში, კომიტეტის ზოგადი ანგარიში 2010-11, 45-ე პარაგრაფი.

³⁷ გაერთიანებული სამეფოს იუსტიციის სამინისტრო (2010), იხ. ნაშრ. (შენიშვნა 35).

³⁸ სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის საერთაშორისო ასოციაციის ახალგაზრდა სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის სტანდარტები (IATSO), ხელმისაწვდომია: www.iatso.org/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=4&Itemid=24.

რომლებიც:

- მიმართულია დანაშაულის ჩადენის მიდრეკილების აღმოსაფხვრელად, როგორცაა დისფუნქციური მიჯაჭვულობა და წარსულში განცდილი სექსუალური/ფიზიკური/ემოციური ტანჯვა (წარსული); ფაქტორები, რომლებიც უკავშირდება სექსუალურ დანაშაულებრივი ქცევას (ანმყო); და რეციდივის პრევენციის უნარების განვითარება (მომავალი);
- ზრდიან დამნაშავის მოტივაციას არ ჩაიდინოს ძალადობა და ავითარებს შესაბამის უნარებს დანაშაულის აცილებისთვის და არაძალადობრივი ცხოვრების სტილისთვის.
- ეფუძნება მკურნალობის მეთოდს, რომელიც მორგებულია დამნაშავის კრიმინოგენულ და პერსონალურ საჭიროებებსა და ინტელექტუალურ და ემოციურ შესაძლებლობებზე;
- ითვალისწინებს შესაბამის გარემოში ჯგუფური და ინდივიდუალური თერაპიის კომბინაციას მკურნალობისა და შეფასების სხვადასხვა ასპექტების შესაბამისად³⁹.

სექსუალურ მოძალადებთან მუშაობის სანიმუშო სასწავლო პროგრამა

Relation och Samlevnad (ROS – სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის პროგრამა)⁴⁰ რომელიც 2002 წლიდან ხორციელდება შვედეთის ციხესა და პრობაციის სამსახურში, ითვალისწინებს მრავალ კომპონენტს, როგორცაა, ჯგუფური სესიები როლების განაწილებით, საშინაო დავალება და ინდივიდუალური მკურნალობა. პროგრამაზე დაყრდნობით, რომელიც თავდაპირველად კანადაში შემუშავდა, იგი შედგება ხუთი კომპონენტისგან ცნობილი რისკ ფაქტორების გათვალისწინებით (კოგნიტიური აშლილობა და მკურნალობის სტრატეგიები; სიახლოვე, ურთიერთობა და სოციალური უნარები; მსხვერპლის თანაგრძნობა და ცნობიერება; ემოციებთან გამკლავება; დევიანტური სექსუალური ფანტაზიები და აღგზნება). რვა მონაწილისაგან შემდგარ ჯგუფურ სესიებს

³⁹ დ. პერკინსი და სხვები. (1998), იხილეთ ნაშრომში, გვ. 2 (შენიშვნა 34).

⁴⁰ <http://eige.europa.eu/internal/csr/view/20170?destination=internal%2Fcsr%2Fsearch%2F25>

(51-56 სესია, რომელიც შეადგენს 153-168 საათს) ემატება 18 ინდივიდუალური სესია. ტესტის ჩატარებამდე და ტესტის ჩატარების შემდეგ ხორციელდება პროგრამის გავლენის შეფასება ინდივიდუალური მონაწილის ქცევის ცვლილებაზე. 2006 წელს შვედეთის ციხისა და პრობაციის სამსახურის მეცნიერებისგან შემდგარმა ჯგუფმა აკრედიტაცია ჩაუტარა პროგრამას; ამავე წელს განხორციელდა პროგრამის შეფასება. კანადაში თავდაპირველად შემუშავებულ პროგრამაზე ჩატარებულმა კვლევებმა დაადგინა, რომ აღნიშნული სასწავლო პროგრამის საფუძველზე განხორციელებული სექსუალური მოძალადის მკურნალობის პროგრამები უზრუნველყოფს რეციდივიზმის მაჩვენებლის შემცირებას.

ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებისა და სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის პროგრამების საუკეთესო მაგალითები პრაქტიკიდან

შეირჩა შემდეგი ოთხი პროგრამა, რადგან შეფასებით აღნიშნულმა პროგრამებმა აჩვენეს დადებითი ან საშუალო შედეგი.

ესპანეთი

პროგრამა Contexto (www.uv.es/contexto/)

ინტერვენცია: ოჯახური ძალადობის დანაშაულში მსჯავრდებული მამაკაცებისთვის საზოგადოებრივი ინტერვენციის პროგრამები მიზნად ისახავს ქალის წინააღმდეგ ინტერპერსონალური ძალადობის რისკ-ფაქტორების შემცირებას და დამცავი ფაქტორების გაძლიერებას, ანალიზის ოთხი დონის

გათვალისწინებით: ინდივიდუალური, ინტერპერსონალური, სიტუაციური და მაკრო-სოციალური⁴¹. აღნიშნული ეფუძნება მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ რეკომენდებულ ჩარჩოს, რომელიც სტრუქტურირებულია თავდაპირველად ლორი ჰეიზის მიერ შემუშავებულ ეკოლოგიურ მოდელში⁴² და მიზნად ისახავს ინდივიდუალურ დონეზე გენდერული ძალადობის აღმოფხვრას. ინტერვენციის შესაფასებლად გამოყენებულ იქნა სამი ინდიკატორი: დამნაშავის მიერ ძალადობის სიმძიმის აღქმა (უკავშირდება მათ დამოკიდებულებას ქალის მიერ ძალადობის მიღებასთან დაკავშირებით); მათ ძალადობრივ ქცევაზე პასუხისმგებლობის გაზიარება; და რეციდივიზმის რისკის შემცირება.

შედეგები: შეფასებამ⁴³ აჩვენა მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება პროგრამების განხორციელებამდე და განხორციელების შემდგომ ეტაპებზე. მამაკაცების ანგარიშებში ნახსენებია: დამოკიდებულებაში პოზიტიური ცვლილება; ეჭვიანობის, ბრაზის, შუღლისა და იმპულსურობის გრძნობების შემცირება; ნაკლებად ემოციური ძალადობა და ინტერპერსონალური კონფლიქტის მოგვარების გაუმჯობესებული უნარი; პარტნიორების გაუმჯობესებული ურთიერთობა; პასუხისმგებლობის გაზიარება და თანაგრძნობის გაზრდა; და შემცირებული რეციდივიზმი. დამნაშავის მიერ ძალადობის სიმძიმის აღქმის გაზრდილი მაჩვენებელი აღინიშნება: ახალგაზრდა მონაწილეებთან, მოკლევადიანი სასჯელის მქონე, ნაკლები ალკოჰოლის მომხმარებელ, ცხოვრებით კმაყოფილ, მაღალი თვითშეფასების მქონე მონაწილეებთან. პროგრამის მონაწილეები, რომლებმაც ძალადობრივ ქცევაზე პასუხისმგებლობა აიღეს, იყვნენ: ხანში შესული მონაწილეები, მონაწილეები, რომლებმაც, მაღალ ხარისხში გამოამჟღავნეს შიში, სექსიზმი, შიშის კონტროლის დაბალი მაჩვენებელი, დეპრესიის,

⁴¹ მ. ლილა და სხვები (2013), "პარტნიორის მიმართ ძალადობაში მსჯავრდებული მამაკაცების ინტერვენციის პროგრამების ნარმატების ინდიკატორების პროგნოზირება: Contexto პროგრამა", ფსიქოლოგიის ევროპული ჟურნალი გამოყენებული სამართლებრივ კონტექსტში, 2013, 5(1): 73-95 www.usc.es/sepjf.

⁴² ლ. ჰეისი (1998), "ქალის მიმართ ძალადობა: ინტეგრირებული, ეკოლოგიური ჩარჩო", ქალის მიმართ ძალადობა 1998 ტ. 4 N 3, გვ. 262. დამატებითი ინფორმაციისთვის იხილეთ ევროპის საბჭო (2014), ქალის წინააღმდეგ მიმართული ძალადობის პრევენცია: სტამბოლის კონვენციის მე-12 მუხლი, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი.

⁴³ მ. ლილა და სხვები. (2013) იხილეთ ნაშრომში (შენიშვნა 41).

იმპულსურობისა და თვითშეფასების მაღალი მაჩვენებელი. მონაწილეები, რომლებმაც აჩვენეს რეციდივიზმის რისკის შემცირების მხრივ მაღალი მაჩვენებელი, იყვნენ: ნაკლები ალკოჰოლის მომხმარებელი, მოკლევადიანი სასჯელის მქონე, ნაკლები იმპულსურობისა ცხოვრებით კმაყოფილების მაღალი ხარისხის მქონე მონაწილეები.

დასკვნები: კვლევა ითვალისწინებს ფსიქოსოციალურ ცვლადებს, რომლებიც ტრადიციულად დაკავშირებულია ქალის მიმართ ინტერპერსონალურ ძალადობასთან; კვლევა ასევე ითვალისწინებს ასაკს, სასჯელის ვადას (ასევე კავშირშია ინტერვენციის წარმატებასთან). მრავალცვლადიან კონტექსტში ამ მაჩვენებლების გავლენის კვლევას მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს კვლევითი ორგანოს საქმიანობაში.

შეზღუდვები: შეფასება არ მოიცავს მონაწილეთა პარტნიორ ქალებზე გავლენის ანგარიშებს, რადგან ესპანეთის კანონმდებლობა კრძალავს ქალ პარტნიორებთან კონსულტაციას. ეს პრობლემას წარმოადგენს, რაც კომპენსირდება სხვადასხვა ფსიქოლოგიური ინსტრუმენტებისა და სხვა სააგენტოების მიერ მოპოვებული მონაცემებით.

კვლევა ასევე ეფუძნება დამნაშავეთა სავალდებულო და საზოგადოებრივ ინტერვენციაში მონაწილეობას, ამდენად არ შეიძლება შედეგების პატიმრობაში მყოფ დამნაშავეებზე განზოგადება. არ არის შეფასებული ასევე სხვა ფაქტორების გავლენა ფსიქოლოგიურ ადაპტაციასა და მსხვერპლის ბრალდებაში, როგორცაა ალკოჰოლის მოხმარება, კოგნიტიური განსხვავება ან ბრაზი.

როგორ მოქმედებს მიდგომა ძალადობის პრევენციაზე: ინტერვენცია და მასთან დაკავშირებული კვლევა მოქმედებს ინდივიდუალურ დონეზე გავლენის შემცირებაზე, როგორცაა მსხვერპლის დადანაშაულება, სტრესი და სოციალური დახმარება, რომლებიც განაპირობებს ქალის მიმართ ძალადობისკენ წინასწარ განწყობას. მსხვერპლის დადანაშაულების შემცირებამ ან აღმოფხვრამ შესაძლოა გააუმჯობესოს ინტერვენციის ეფექტურობა, რის მიზანსაც დამოკიდებულებისა და ქცევის შეცვლა წარმოადგენს.

ინტერვენცია ციხეში

ინტერვენცია: ეს იყო ფართო სპექტრის მკურნალობის პროგრამა, რომელიც ეფუძნებოდა კოგნიტიურ-ქცევით მოდელს და განკუთვნილი იყო გენდერულ ძალადობაში მსჯავრდებული მამაკაცი პატიმრებისთვის. მკურნალობა, რომელიც ითვალისწინებდა გენდერულ ძალადობასთან დაკავშირებულ კოგნიტიური და ქცევითი დეფიციტის მოდიფიკაციას მოიცავდა 8 თვის განმავლობაში 2 საათიან ჯგუფურ სესიებს 20 კვირის განმავლობაში. ინტერვენცია მოიცავდა სამოტივაციო ასპექტებს, როგორცაა პასუხისმგებლობის გაზიარება და მოტივაცია თერაპიისთვის; მოძალადე მამაკაცის ფსიქოპათოლოგიური სიმპტომების მკურნალობა, რომელიც ფოკუსირდება თანაგრძნობაზე, უნარების სწავლებასა და გენდერულ ძალადობასთან დაკავშირებულ კოგნიტიური განსხვავების მოდიფიკაციაზე. ინტერვენცია ასევე მოიცავდა რეციდივის თავიდან აცილებას, როგორცაა მაღალი რისკის სიტუაციების იდენტიფიცირება და ძალადობის თავიდან აცილების ადექვატური და ალტერნატიული სტრატეგიის სწავლება⁴⁴. ჯგუფური მუშაობა ჩატარდა მამრობითი და მდედრობითი სქესის ფასილიტატორების მიერ.

შედეგები: შეფასებამ⁴⁵ აჩვენა არსებითი გაუმჯობესება ქალის შესახებ ირაციონალურ დამოკიდებულებასა და ძალადობის, როგორც ფსიქოლოგიური ადაპტაციის საშუალებად გამოყენებაზე. შედეგების მიხედვით, მნიშვნელოვნად შემცირდა ფსიქოპათოლოგიური სიმპტომები, პოზიტიური ცვლილებები შეინიშნება კოგნიტიურ განსხვავებაში, მტრულ დამოკიდებულებასა და გაუკონტროლებელ ბრაზში. აღნიშნული ცვლილებები კარგ პროგნოზს იძლევა იმპულსების კონტროლის, ქალის აღქმის და ძალადობის თვალსაზრისით,

⁴⁴ მკურნალობის პროგრამების სპეციფიკური კომპონენტების უფრო დეტალური აღწერა მოცემულია შემდეგ ავტორებთან: ე. ენებურია და ჯ. ფერნანდებ-მონტავლო (1998). "ცოლზე მოძალადეები, თეორიული ასპექტები". ე. ენებურია & პ. კორალი, ოჯახური ძალადობის შესახებ სახელმძღვანელო. მადრიდი: XXI საუკუნე, 73-90.

⁴⁵ ე. ენებურია, ჯ. ფერნანდებ-მონტავლო და პ.კ. ამორი (2006), "გენდერულ ძალადობაში მსჯავრდებული მამაკაცის ფსიქოლოგიური მკურნალობა: ესპანეთის ციხეში საპილოტე კვლევა", დამნაშავეს თერაპიისა და შედარებითი კრიმინოლოგიის საერთაშორისო ჟურნალი, სევიის პუბლიკაცია, 2006 წლის თებერვალი 2006, ტ. 50(1), გვ. 67

რომელიც მჭიდროდაა მორგებული სოციალურ რეალობასთან.

დასკვნები: დაბალი იყო სესიების გაცდენის მაჩვენებელი (პროგრამაში მონაწილე დამნაშავეთა 92%-მა დაასრულა პროგრამა მიუხედავად იმისა, რომ პენიტენციურმა სისტემამ ვერ მიიღო მონაწილეთაგან პირდაპირი სარგებელი). პროგრამის კურსდამთავრებულების იმ მოძალადეებთან შედარება, რომლებმაც ვერ გაიარეს შესაბამისი პროგრამა, გვიჩვენებს, რომ შეცვლის მოლოდინმა ძალიან დიდი როლი შეასრულა მკურნალობის გავლის მოტივაციაზე. შეფასებამ ასევე აჩვენა, რომ ინტერვენცია განსაკურებით ეფექტურია დამნაშავის სასჯელის მოხდის ბოლო ეტაპზე, როდესაც ახლოვდება თავისუფლება. მკურნალობა არ მოქმედებს იმ მონაწილეებზე, რომლებმაც პროგრამის დასაწყისში გამოამჟღავნეს პროგრამისადმი მტრული დამოკიდებულება და მძიმე ფსიქოლოგიური სიმპტომები.

შეზღუდვები: კვლევისას არ შედგა საკონტროლო ჯგუფი, რომელიც მოგვიანებით შეაფასებდა ციხის გარეთ ძალადობრივ ქცევას. შემფასებლები ასევე არ იყვნენ დარწმუნებულნი, თუ რამ განაპირობა პროგრამის ეფექტურობა, ციხის ცხოვრების მონოტონურობის დარღვევამ? პროგრამის შედეგები წინასწარია. საბოლოო შედეგები არ არის ცნობილი.

როგორ მოქმედებს მიდგომა ძალადობის თავიდან ასაცილებლად: ინტერვენცია მიზნად ისახავს ძალადობისკენ მიმავალი გზების დანგრევას თანატოლთა ჯგუფებში და ინდივიდუალურად დამნაშავის ქალის მიმართ ნეგატიური დამოკიდებულების მოდიფიცირების, მსხვერპლის დადანაშაულების და ძალადობის, როგორც კონფლიქტის მოგვარების საშუალებად გამოყენების შეცვლის გზით. პოზიტიური შედეგების თანახმად მონაწილეებმა აჩვენეს ემოციური სტაბილურობის მაღალი დონე, რაც გამამხნეველებელია, რადგან ემოციების, კერძოდ, ბრაზისა და აგრესიის ჩახშობამ შეიძლება გამოიწვიოს ემოციური აშლილობა, რაც მნიშვნელოვანი ფაქტორია ინდივიდის ძალადობრივი ქცევისკენ მიდრეკილების ჩამოყალიბებაში.

გაერთიანებული სამეფო

ოჯახური ძალადობის წინააღმდეგ მიმართული ინტერვენციის პროგრამა (DVIP)

ინტერვენცია: საზოგადოებრივ დონეზე ინტერვენციის ინტეგრირებული მიდგომა მიზნად ისახავს ქალისა და ბავშვის უსაფრთხოების გაზრდას, ქალს უზრუნველყოფს მეტად უსაფრთხო გადაწყვეტილებების მიღებით, დამნაშავეს ეხმარება შეწყვიტოს მისი ძალადობრივი და მაკონტროლებელი ქცევა, უზრუნველყოფს ბავშვთა დაცვის სამსახურებისადმი მიმართვიანობის სხვადასხვა გზებს და ამცირებს განმეორებით ვიქტიმიზაციას. სამსახური მუშაობს წელიწადში 1500 კაცთან, ქალთან და ბავშვთან; სამსახურს დახმარებისთვის მიმართავს ლონდონის 30 გარეუბნის მოსახლეობა და რვა მეზობელი დასახლებების მოსახლეობა. სამსახური მოიცავს სამ ძირითად ელემენტს:

- ექსპერტების მიერ რისკის შეფასებას პირის მიერ ჩადენილი ოჯახური თუ სხვა სახის ძალადობის ისტორიის ანალიზზე დაყრდნობით,
- სტრუქტურიზებულ ჯგუფურ ინტერვენციას კოგნიტიურ-ქცევითი მეთოდების გამოყენებით დამნაშავეს დამოკიდებულების, ქცევის, ურთიერთობებისა და მამობის უნარებში ცვლილებების მხარდასაჭერად;
- ქალის მხარდაჭერის სამსახური დაკავშირებულია პროგრამასთან, რომელიც პროაქტიულად უკავშირდება მოძალადის ქალ პარტნიორს ან ყოფილ პარტნიორს მომავლის უსაფრთხო დაგეგმვის, ემოციური მხარდაჭერისა და პარტნიორების პროგრესისა და ცვლილებების შესახებ მოლოდინის გამართლების ხელშესაწყობად; პროგრამა მონაწილეებს სთავაზობს ინდივიდუალურ და ჯგუფურ მუშაობას.

ოჯახური ძალადობის ინტერვენციის პროგრამის უნიკალური Al-Aman პროექტი ასევე მუშაობს მამაკაცებთან და ქალებთან, რომელთა მშობლიური ენა არის არაბული⁴⁶.

⁴⁶ მეტი ინფორმაციისთვის იხილეთ: www.dvip.org/assets/files/downloads/al-aman%20evaluation.pdf

შედეგები: შეფასებამ⁴⁷ აჩვენა პოზიტიური შედეგი დამნაშავეთა ქალი პარტნიორისთვის (გამოკითხულ იქნა ქალი პარტნიორები 3,6 და 18 თვის შემდეგ პროგრამის დასრულებიდან ხელახალი ვიქტიმიზაციის თაობაზე). გამოკითხულთა 70 %-ის პასუხის თანახმად პროგრამის დასრულების შემდეგ არ დაფიქსირებულა ძალადობრივი ქცევა, დანარჩენებმა კი აღნიშნეს, რომ პარტნიორის ძალადობრივი ქცევა იშვიათი და ნაკლებად სასტიკი იყო; 65%-მა აღნიშნა, რომ თავს გრძნობს უფრო უსაფრთხოდ, ხოლო 93%-მა გაიუმჯობესა ცხოვრების ხარისხი. შედეგებმა ასევე აჩვენა განმეორებითი ვიქტიმიზაციის მაჩვენებლის კლება; გაუმჯობესდა პარტნიორ ორგანიზაციებთან, სოციალურ სამსახურებთან მუშაობა.

დასკვნები: მსხვერპლთან და/ან დამნაშავესთან უწყვეტმა ინტერვენციამ შედეგად გამოიღო განმეორებითი ვიქტიმიზაციის მაჩვენებლის შემცირება 89,3 %-იდან 87.5%-მდე; სხვა დაწესებულებებთან პარტნიორულმა ურთიერთობამ ხელი შეუწყო ოჯახური ძალადობის არსის უკეთესად გაგებას და უზრუნველყო ურთიერთობების სათანადო დინამიკა; ლიდერებსა და პროექტის თანამშრომლებს შორის ეფექტურმა კომუნიკაციამ ხელი შეუწყო ბავშვთა დაცვის სამსახურებისადმი მიმართვიანობის გაზრდას.

შეზღუდვები: შეფასებამ ვერ მოიცვა ის დამნაშავეები, რომლებიც არ იყვნენ ჩართულები ინტერვენციაში; შეფასების დროს არ იქნა გამოყენებული ასევე ჯგუფების შედარების პრაქტიკა.

რა გაკეთდა ძალადობის აღმოსაფხვრელად: მრავალმხრივმა ინტერვენციამ იმუშავა სხვადასხვა დონეზე ძალადობისკენ მიმავალი გზების დანგრევაზე.

ინსტიტუციურ დონეზე, სხვა დაწესებულებებთან პარტნიორობით, პროგრამა უზრუნველყოფს რისკების შეფასებას და კონსულტაციას უწევს დაწესებულებებს, თუ როგორ უნდა მოხდეს რისკების მართვა. აღნიშნული ხელს უწყობს პროფესიონალების პრაქტიკულ საქმიანობას დაუცველ ქალებთან (და იცავს რისკის ქვეშ მყოფ ბავშვებს). ცნობიერების ამა-

⁴⁷ ვ. რაჯაგოპალანი დ პ. დონაგი (2008), აღმოსავლეთ ლონდონის შეფასება, ოჯახური ძალადობის ინტერვენციის პროექტი.

ღლებასა და პროფესიონალების მიერ ოჯახური ძალადობის გააზრებას მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ადგილობრივი დაწესებულებების/სამსახურების ცოდნის გაღრმავებასა და ინფორმირებაში.

ჯგუფურ გარემოში დამნაშავეებთან მუშაობა გამომწვევად მოქმედებს კაცის მიდგომებზე - ინგრევა სტერეოტიპები, მითები და ნეგატიური და ძალადობრივი დამოკიდებულება ქალის მიმართ.

ინდივიდუალურ დონეზე პროგრამა მუშაობს დამნაშავის ძალადობისკენ მიდრეკილების შემცირებაზე უშუალოდ იმ ინდივიდუალურ ფაქტორებზე მუშაობის გზით, რომლებიც იწვევს დამნაშავის დამოკიდებულებასა და ძალადობრივ ქცევს. ეს ინდივიდუალური ფაქტორები შეიძლება იყოს შემდეგი: ბავშვობაში ოჯახური ძალადობისგან დაუცველობა, კოგნიტიური განსხვავება და/ან სტიმულის ჩახშობა.

გაერთიანებული სამეფო

სექსუალური მოძალადის მკურნალობის პროგრამა (სექსუალურ ნიადაგზე დანაშაულის ჩამდენი პირების მკურნალობის ძირითადი პროგრამა)

ინტერვენცია: სექსუალური ძალადობის ჩამდენი პირების მკურნალობის ძირითადი პროგრამის განხორციელება დაიწყო 1991 წელს და წარმოადგენს მთავარ პროგრამას, რომელიც განკუთვნილია საშუალო და მაღალი რისკის დამნაშავეებისთვის დიდი ბრიტანეთის ციხეებში ნებაყოფლობითი მონაწილეობისათვის. კოგნიტიურ-ქცევითი ჯგუფური მუშაობა გამოიყენება დამნაშავის მოტივაციის გაზრდისთვის ხელახალი დანაშაულის ჩადენის თავიდან ასაცილებლად და აღნიშნულის მისაღწევად საჭირო საკუთარი თავის მართვის უნარების გამომუშავებისთვის. პროგრამა დამნაშავეებს დახმარებას უწევს გაიგონ, თუ როგორ და რატომ ჩაიდინეს სექსუალური ძალადობა და გააცნობიერონ მსხვერპლისთვის მიყენებული ზიანია. „კოგნიტიური“ ასპექტი მოიცავს დამახინჯებული აზროვნების აღიარებას, რაც განაპირობებს

უკანონო სექსუალური აქტის ჩადენას და მსხვერპლზე სექსუალური ძალადობით მიყენებული ზიანის გააზრებას. მკურნალობის „ქცევითი“ კომპონენტი მოიცავს სექსუალური ალგბნებადობის შემცირებას, რომელიც გამოწვეულია შეუსაბამო ძალადობრივი სექსუალური აქტის შესახებ ფანტაზიებით⁴⁸.

შედეგები: შეფასების მიხედვით, სტატისტიკურად, ორი წლის შემდეგ, პირებს, რომლებმაც გაიარეს მკურნალობის კურსი, სექსუალური და/ან ძალადობრივი ქცევის გამეორების მნიშვნელოვნად დაბალი მაჩვენებელი ჰქონდათ ვიდრე პირებს, რომლებსაც მკურნალობის კურსი არ გაუვლიათ. შეფასების თანახმად, დამნაშავეებს, რომლებმაც ორი წლის პერიოდში გაიარეს პროგრამა, სტატისტიკურად მნიშვნელოვნად დაბალი სექსუალური და/ან ძალადობრივი ქცევისთვის განმეორებით მისჯილი სასჯელის მაჩვენებელი ჰქონდათ, ვიდრე დამნაშავეებს, რომლებმაც მკურნალობა არ გაუვლიათ. პროგრამის მონაწილეებმა აღიარეს თავიანთი დანაშაული და მათი ქმედების გავლენა მსხვერპლზე და მომავლისთვის შეისწავლეს კონფლიქტის მოგვარების ალტერნატიული გზები. სექსუალური მოძალადის მკურნალობის პროგრამა არ აღმოჩნდა საკმარისი მაღალი რისკის შემცველი დამნაშავეების სამკურნალოდ.

დასკვნები: დამნაშავეებს, რომლებიც ესწრებოდნენ უფრო ხანგრძლივ ჯგუფურ სესიებს, გააჩნდათ რეციდივის თავიდან აცილების უკეთესი უნარები. პროგრამის დაწყებამდე მონაწილის უარზე ზემოქმედებამ შეიძლება გააუმჯობესოს პროგრამის ეფექტურობა. საზოგადოებრივ დონეზე შექმნილი პროგრამები დახმარებას გაუწევს დამნაშავეებს ციხიდან გათავისუფლების შემდეგ და ხელს შეუწყობს მათ საზოგადოებაში დაბრუნებას.

როგორ მუშაობს მიდგომა ძალადობის პრევენციამ: ინდივიდუალურ დონეზე მკურნალობა გულისხმობს ძალადობის ჩადენის ფაქტორების აღმოფხვრას სექსუალური ძალადობის ჩადენის გამამართლებელი გარემოებების შე-

⁴⁸ ა. ბიჩი და სხვები. (1998), ციხის სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადეთა მკურნალობის პროგრამების შეფასება. STEP ჯგუფის ანგარიში სათაო ოფისისთვის, სათაო ოფისი, ლონდონი, დიდი ბრიტანეთი (1998 წლის ნოემბერი).

მცირებისა და დამახინჯებული ამროვნების შეცვლით. მიდგომის მიზანია გაუღვივოს დამნაშავეს მსხვერპლისადმი თანაგრძნობა და შეასწავლოს მას პრობლემის მოგვარების ალტერნატიული სტრატეგიები.

საზოგადოების დონეზე მკურნალობა მიზნად ისახავს გააუმჯობესოს დამნაშავეს სოციალური უნარები და შეამციროს შიში, რაც მას დაეხმარება მეგობრებთან, ოჯახის წევრებთან ან თანამშრომლებთან უკეთესი ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში.

დასკვნა

ოჯახური და სექსუალური ნიადაგზე დამნაშავე პირების მკურნალობის პროგრამებმა პოზიტიური როლი შეიძლება შეასრულოს სამართლებრივი, სოციალური, სამედიცინო სფეროსა და ქალის მიმართ გენდერულ ძალადობაზე საზოგადოების რეაგირების გაუმჯობესებაში⁴⁹. აღნიშნული პროგრამები „ყველაფრის მკურნალად“ ვერ გამოდგება, მაგრამ შესაძლოა მათ ხელი შეუწყონ ქცევის ცვლილებას, რაც აუცილებელია ოჯახური და სექსუალური ძალადობის შემცირებისთვის. ეფექტურობისთვის, პროგრამები უნდა წარმოდგენდნენ კოორდინირებული, უწყებათაშორისო ინტერვენციის ნაწილს, რომლებიც მუშაობენ სხვადასხვა დონეზე - სოციალურ, ინსტიტუციურ, თემის თუ ინდივიდუალურ დონეზე ძალადობის აღმოფხვრაზე. საჭიროა არსებობდეს ნებაყოფლობითი და სასამართლოს მანდატით შექმნილი დამნაშავეთა პროგრამები, რომლებიც უნდა მოქმედებდეს მინიმალური სტანდარტის საფუძველზე⁵⁰. არსებობს მრავალი კარგად შემუშავებული პროგრამა, რომლებიც შეიძლება გახდეს სტამბოლის კონვენციის მე-16 მუხლით განსაზღვრული ვალდებულებების შესრულების შთაგონების წყარო.

⁴⁹ რ.პ. დობაში და სხვები. (1999), “მოძალადე კაცების ბრიტანული პროგრამების კვლევის შეფასება”, სოციალური პოლიტიკის ჟურნალი, 1999 წლის აპრილი, ტ. 28, გამოცემა 02, გვერდები: 205-33

⁵⁰ ლ. კელი (2008), იხ. ნაშრომში, ვ.19 (შენიშვნა 16).

დამნაშავეებისთვის განკუთვნილ პროგრამებთან დაკავშირებით გასათვალისწინებელი ასპექტები

სტამბოლის კონვენციის მე-16 მუხლი წევრ სახელმწიფოებს ავალდებულებს შექმნან ოჯახში ძალადობის და სექსუალურ ნიადაგზე დანაშაულის ჩამდენი პირების მკურნალობის ახალი პროგრამები ან ხელი შეუწყონ არსებული მკურნალობის პროგრამების განვითარებას.

ქვემოთ მოცემული საკონტროლო სია დახმარებას გაუწევს წევრ სახელმწიფოებს ამგვარი ინტერვენციის განხორციელებაში კანონით განსაზღვრული სააგენტოების ან მონაღისებების მიერ.

შეამოწმეთ დაგეგმილი ოჯახური ძალადობის წინააღმდეგ მიმართული პროგრამა:

შემუშავებულია თუ არა ყოვლისმომცველი პრევენციის სტრატეგიის ფარგლებში.

- თეორიულ ჩარჩოდ იყენებს თუ არა ეკოლოგიურ მოდელს, რომელიც აღიარებს სირთულეებს და სხვადასხვა მიდგომებს, რომლებიც იწვევს ძალადობას და თუ როგორ ხდება დამნაშავის ძალადობის გამომწვევი ფაქტორების აღმოფხვრა სოციალურ, ინსტიტუციურ, საზოგადოებრივ და ინდივიდუალურ დონეზე.
- მუშაობს თუ არა ქალის მიმართ ძალადობის მკაფიო და ყოვლისმომცველი განმარტების თანახმად და არის თუ არა ერთგული პრინციპისა, რომ ქალისა და ბავშვის მიმართ ძალადობა მიუღებელია და რომ დამნაშავეები ვალდებულნი არიან პასუხი აგონ მათ ძალადობრივ ქცევაზე.
- უწევს თუ არა დახმარებას დამნაშავეს შეიცვალოს, დამნაშავის მხრიდან იმ ფაქტის აღიარების გზით, რომ ძალადობა არჩევანია.
- მუშაობს თუ არა მინიმალური სტანდარტის გათვალისწინე-

ბით, რომელიც შემუშავებულია ხელმისაწვდომ საუკეთესო პრაქტიკის სახელმძღვანელოს მიხედვით

- აყენებს თუ არა ქალ პარტნიორს უპირატეს ადგილზე ინტერვენციის დაგეგმვის და განხორციელების ნებისმიერ ეტაპზე..
- პრიორიტეტად აღიარებს თუ არა მსხვერპლის უსაფრთხოებასა და სცემს თუ არა პატივს ადამიანის უფლებებს.
- არის თუ არა ინტეგრირებული ან პირდაპირი კავშირი აქვს თუ არა ქალის მხარდაჭერის სამსახურთან, ქალი პარტნიორისა და ბავშვების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად და აწვდის თუ არა ინფორმაციას აღნიშნულ დანესებულებას დამნაშავეს დამოკიდებულებებსა და ძალადობრივ ქცევაში პოტენციური ცვლილებების შესახებ
- ისახავს თუ არა პრიორიტეტად ძალადობრივ გარემოში მცხოვრები ბავშვის პერსპექტივებს, რაც გამოიხატება დამნაშავეებთან პირდაპირ მუშაობაში და ასევე სხვა დანესებულებებთან მუშაობაში.
- პროგრამაში მონაწილის მიღების ეტაპზე ან ნებისმიერ დროს, როდესაც დამნაშავეს ქცევა მიუთითებს რისკის დონის ცვლილებას, ითვალისწინებს თუ არა სისტემური რისკების შეფასებისა და მართვის სპეციფიკურ პროცედურებს
- თანამშრომლობს სასამართლო, სამართალდამცავ, ჯანდაცვისა და სოციალური სექტორის დანესებულებებთან კარგი პრაქტიკის გაზიარების, ერთობლივი ტრენინგისა და ცნობიერების ამაღლების კურსების უზრუნველყოფისა და უწყებათაშორისი მიმართვიანობის არსების ჩამოყალიბების მიზნით.
- ოპერირებს თუ არა მინიმუმ ორი წლის განმავლობაში.
- გრძელვადიან პერიოდში, არის თუ არა უზრუნველყოფილი ადამიანური და ფინანსური რესურსებით;
- აქვს თუ არა შემუშავებული სპეციალური სასწავლო პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებს ისეთ საკითხებს, როგორცაა დამნაშავეს მხრიდან ძალის გამოყენება და ურთიე-

რთობების კონტროლი;

- პასუხობს ნებისმიერი ფორმის ძალადობის აღმოფხვრას, მათ შორის, ფიზიკური და სექსუალური ძალადობის აღმოფხვრას.
- უზრუნველყოფს თუ არა ფასილიტატორების კვალიფიკაციის ამაღლებასა და ტრენინგს.
- არის თუ არა მორგებული მონაწილის მახასიათებლებზე და ითვალისწინებს თუ არა ჯგუფის წევრების კულტურულ და სოციალურ მრავალფეროვნებას.
- არის თუ არა გამიზნული მისი აქტივობები დამნაშავეთა სხვადასხვა ჯგუფზე, ჯგუფის წევრების მიმართვის წყაროსა (ნებაყოფლობითი ან სავალდებულო) და სესიებზე დასწრების განსხვავებული მოტივაციის გათვალისწინებით.
- იღებს თუ არა ზომებს პროგრამაში მონაწილეების შენარჩუნებისათვის და უზრუნველყოფს თუ არა მათ მიერ პროგრამის დასრულებას.
- ახორციელებს თუ არა პროცესებისა და შედეგების მონიტორინგს, დოკუმენტირებასა და შეფასებას.
- მუშაობს თუ არა „წარმატების“ ფართო გაგებით, რაც გულისხმობს ქალ პარტნიორზე პროგრამის პოზიტიურ გავლენას და არა მხოლოდ დამნაშავეს ძალადობრივი ქცევის ცვლას.
- უზრუნველყოფს თუ არა ნებაყოფლობით და სავალდებულო დასწრებას და აქცევს თუ არა ყურადღებას პროგრამიდან გასვლაზე, გარიცხვაზე ან დასრულებაზე სამოტივაციო ფაქტორების გავლენას.

შეამოწმე სექსუალური მოძალადის დაგეგმილი მკურნალობის პროგრამა:

- იცავს თუ არა მინიმალური სტანდარტს, რომელიც ამჟამად ხელმისაწვდომია და შემუშავებულია საუკეთესო პრაქტიკის სახელმძღვანელოს საფუძველზე;
- ითვალისწინებს თუ არა მსხვერპლის უსაფრთხოებას და

ანიჭებს თუ არა პრიორიტეტს ადამიანის უფლებებს;

- მსხვერპლის უსაფრთხოებას აყენებს თუ არა წინა პლანზე ინტერვენციის დაგეგმვისა და განხორციელების პროცესში;
- არის თუ არა პირდაპირ დაკავშირებული მსხვერპლის მხარდაჭერის პროგრამასთან, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს მსხვერპლისთვის მისთვის საჭირო ან სასურველი ინფორმაციის მიწოდება დამნაშავეის დამოკიდებულებისა და ქცევაში ცვლილებების შესახებ.
- არის თუ არა მორგებული მონაწილის მახასიათებლებზე და სთავაზობს თუ არა მონაწილეს აქტივობებს, რომლის სამიზნესაც დამნაშავეთა სხვადასხვა ჯგუფები წარმოადგენს, რომლებსაც გააჩნიათ პროგრამაში მონაწილეობის განსხვავებული მოტივაცია.
- უზრუნველყოფს თუ არა ნებაყოფლობით და სავალდებულო დასწრებას და აქცევს თუ არა ყურადღებას პროგრამიდან გასვლაზე, გარიცხვაზე ან დასრულებაზე სამოტივაციო ფაქტორების გავლენას.
- არის თუ არა მისი საქმიანობა მიმართული დანაშაულის ჩადენის მიდრეკილების აღმოსაფხვრელად, როგორცაა, დისფუნქციური მიჯაჭვულობა და წარსულში განცდილი სექსუალური/ფიზიკური/ემოციური ტანჯვა (წარსული); ფაქტორები, რომლებიც უკავშირდება სექსუალურ დანაშაულებრივი ქცევას (ანმყო); და რეციდივის პრევენციის უნარების განვითარება (მომავალი);
- ითვალისწინებს თუ არა დამნაშავეის შეხედულების, მოტივაციის განვითარებას არ ჩაიდინოს დანაშაული და უვითარებს თუ არა დამნაშავეს უნარებს, რომლებიც აუცილებელია დანაშაულის თავიდან აცილებისთვის და არადანაშაულებრივი ცხოვრების სტილით ცხოვრებისთვის.
- იყენებს თუ არა მკურნალობის მეთოდებს, რომლებიც მორგებულია დამნაშავეის კრიმინოგენულ და პერსონალურ საჭიროებებსა და ინტელექტუალურ და ემოციურ შე-

საძლებლობებზე.

- იყენებს თუ არა შესაბამის გარემოში ჯგუფური თერაპიის და ინდივიდუალური თერაპიის კომბინაციას მკურნალობისა და შეფასების სხვადასხვა ასპექტების შესაბამისად.

ძირითადი რესურსები

ევროპის საბჭოს რესურსები

ევროპის საბჭო (2008), ქალის წინააღმდეგ ძალადობის აღკვეთა: მინიმალური სტანდარტი დახმარების სამსახურებისთვის, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი.

ქალის მიმართ ძალადობაში კაცის როლის შესახებ კვლევები და გამოცემები⁵¹ ბავშვების პოზიტიურ გარემოში აღზრდა და სხვა რესურსები⁵²

Daphne II დამნაშავეებთან მუშაობის პროექტი⁵³

ოჯახური ძალადობის ჩამდენ პირებთან მუშაობის ევროპული მაკოორდინირებელი ორგანო შეიქმნა 2009 წელს ევროპული ორგანიზაციებისა და ინდივიდების ღია დემოკრატიული ქსელის სახით, რომლის უპირველესი ამოცანა იყო ქალისა და ბავშვის უსაფრთხოების დაცვა ოჯახური ძალადობისგან დამნაშავეებთან კოორდინირებული მუშაობის ხელშეწყობის გზით საერთაშორისოდ აღიარებული სტანდარტების გათვალისწინებით. აღნიშნული გაერთიანების წევრებისთვის ძალადობის პრევენცია მყარადაა დაკავშირებული გენდერულ თანასწორობასთან. დამნაშავეებთან მუშაობის პროექტი გვთავაზობს მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ იმ პროგრამების სტანდარტების სახელმძღვანელოს, რომლებიც მუშაობენ ოჯახში მოძალადე მამაკაცი დამნაშავეებისათვის.

⁵¹www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/documentation_studies_publications_en.asp.

⁵²www.coe.int/t/dg3/children/corporalpunishment/positive%20parenting/default_en.asp.

⁵³ <http://archive.work-with-perpetrators.eu/en/index.php>.

Daphne III პროექტის გავლენა

2013 წლის იანვარში, Daphne III “დამნაშავეებთან მუშაობის” პროექტმა დაიწყო შემდგომი მრავალ პარტნიორული პროგრამა ევროპის დამნაშავეთა პროგრამების შესაფასებლად, რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა მსხვერპლის უსაფრთხოების ხარისხის განსაზღვრა⁵⁴.

„Respect“ - დიდი ბრიტანეთი

„Respect“⁵⁵ ჩამოყალიბდა პრაქტიკოსების ჯგუფის მიერ, რომლებიც მუშაობდნენ ოჯახური ძალადობის სფეროში ეროვნული პრაქტიკოსების ქსელის (NPN) სახელით შემდეგ საკითხებზე: დიდ ბრიტანეთში დამნაშავეთა მიმდინარე პროგრამებისა და მასთან დაკავშირებული სამსახურების მხარდაჭერა; მთავრობის ლობირება დამნაშავესთან დაკავშირებული საკითხების საჯარო პოლიტიკის დღის წესრიგში ჩასასმელად; დამნაშავესთან მუშაობის პროცესში საუკეთესო პრაქტიკით ხელმძღვანელობა ოჯახური ძალადობის მსხვერპლის, უპირატესად კი ქალისა და ბავშვის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

სექსუალური მოძალადის მკურნალობის საერთაშორისო ასოციაცია (IATSO)

IATSO⁵⁶ ოფიციალურად დაარსდა 1998 წლის 24 მარტს კარაკასში, ვენესუელაში, სექსუალური მოძალადეების მკურნალობის მე-5 საერთაშორისო კონფერენციაზე. ასოციაცია წარმოადგენს არამომგებიან საერთაშორისო ორგანიზაციას, რომელსაც ეკისრება მსოფლიოს მასშტაბით სექსუალურ ძალადობაში დამნაშავე პირების მკურნალობისა და მასთან დაკავშირებული კვლევების ხელშეწყობა.

სექსუალური მოძალადის მკურნალობა

სექსუალურ ძალადობაში დამნაშავე პირების მკურნალობა⁵⁷ არის საერთაშორისო ჟურნალი, რომელიც ხელმისაწვდომია მეცნიერებისა და პრაქტიკოსებისათვის სექსუალური ძალადობის კვლევისთვის.

⁵⁴www.wave-network.org/content/project-impact-evaluation-european-perpetrator-programmes.

⁵⁵www.respect.uk.net.

⁵⁶www.iatso.org.

⁵⁷www.sexual-ofender-treatment.org/sot-2-2013.html.

ბიბლიოგრაფია

ტ. აკოენსი და სხვები (2012), "ოჯახში ძალადობის ჩამდენ პირთა პროგრამები ევროპაში, ნაწილი II: სისტემური მიმოხილვა ", მოძალადის თერაპიისა და შედარებითი კრიმინოლოგიის საერთაშორისო ჟურნალი, ტომი 57 (10): 1206-25 ს. ალდერსონ, ნ. ვესტმარლანდი და ლ. კელი (2013), "ოჯახური ძალადობის პროგრამაში მონაწილე დამნაშავეების ბავშვების მიმართ ანგარიშვალდებულება და მათი მხარდაჭერა", ბავშვებზე ძალადობის მიმოხილვა 2013, ტ. 22, მე-3 თავი, გვ.-ები 182-93 (გამოქვეყნებულია 2012 წლის 7 ნოემბერს ვეილის ონლაინ ბიბლიოთეკაში).

ბიჩი და სხვები. (1998), ციხის სექსუალურ ნიადაგზე მოძალადეთა მკურნალობის პროგრამების შეფასება. STEP ჯგუფის ანგარიში სათაო ოფისისთვის, სათაო ოფისი, ლონდონი, დიდი ბრიტანეთი (1998 წლის ნოემბერი).

ო. კადსკი და სხვები. (1996), "მოძალადე მამაკაცის მკურნალობის პროგრამიდან გასვლა: კლიენტის მკურნალობის შესაბამისობა და ცხოვრების სტილის არასტაბილურობა", ძალადობა და მსხვერპლი, გაბაფხული 1996, ტ. 11, N 1, გვერდები. 51-64 მ.

ქალის მიმართ ძალადობის თავიდან აცილების შესახებ რეკომენდაციების მონიტორინგის განხორციელების მე-4 რაუნდის შედეგების ანალიტიკური კვლევა (2002)5, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი

ევროპის საბჭო (2008), ქალის მიმართ ძალადობის დაძლევა: მინიმალური სტანდარტი მხარდაჭერის სამსახურებისთვის, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი

ჯ.ა. დენისი და სხვები. (2012), "ახალგაზრდებთან ფსიქოლოგიური ინტერვენცია, ვინც ჩაიდინა სექსუალური ძალადობა ან არსებობს რისკი, რომ მომავალში ჩაიდენს. სისტემატური მიმოხილვების Cochrane მონაცემთა ბაზა 2012, მე-12 გამოცემა, შპს "ჯონ ვილი&სანს".

რ.პ. დობაში და სხვები. (1999), “მოძალადე კაცების ბრიტანული პროგრამების კვლევის შეფასება”, სოციალური პოლიტიკის ჟურნალი, 1999 წლის აპრილი, ტ. 28, გამოცემა 02, გვერდები: 205-33.

რ.ე. დობაში, რ.პ დობაში (2000), “სისხლისსამართლებრივი ინტერვენცია ოჯახურ ძალადობაზე“, დანაშაული და სამართალდარღვევა, 200 წლის აპრილი, ტ. 46, N. 2, გვერდები. 252-70;

ე. ეჩებურია, ჯ. ფერნანდებ-მონტავლო და პ.ჯ. ამორი (2006), “გენდერულ ძალადობაში მსჯავრდებული მამაკაცის ფსიქოლოგიური მკურნალობა: ესპანეთის ციხეში საპილოტე კვლევა“, დამნაშავის თერაპიისა და შედარებითი კრიმინოლოგიის საერთაშორისო ჟურნალი, სეიჯის პუბლიკაცია, 2006 წლის თებერვალი 2006, ტ. 50(1), გვ. 67.

ლ. ფედერი, დ.ბ. ვილსონი, ს. ოსტინი (2008), “სასამართლოს მიერ დანიშნული ინტერვენცია ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებითვის“ კემპბელის სისტემატური მიმოხილვა, კემპბელის ბიბლიოთეკა 2008; ტ. 4, გამოცემა 12

ც. ფრენშიპი, რ.ე. მანი და ა.რ. ბიჩი (2003), “ინგლისსა და უელსში სექსუალური ძალადობის ჩამდენ პირთა ციხეში მკურნალობის პროგრამების შეფასება“, ინტერპერსონალური ძალადობის ჟურნალი, 2003 წლის ივლისი, ტ. 18, N. 7, გვ. 744-59

პ. გელდშლეგერი, ო. გინესი, დ. ნაქსი & ა. პონსი (2014), “შედეგების საზომი დამნაშავეთა ევროპულ პროგრამებში: კვლევა, გამოუქვეყნებელი ნაშრომი Daphne III პროექტის გავლენა: დამნაშავეებისთვის განკუთვნილი ევროპული პროგრამების შეფასება.

ე. გონდოლფ (2002), მოძალადის ინტერვენციის სისტემა: პრობლემები, შედეგები, რეკომენდაციები, SAGE პუბლიკაცია, „ათასი მუხა“, კალიფორნია;

ც. ჰენგმან ვაითი და სხვები. (2010), ქალის, ბავშვის მიმართ ძალადობისა და სექსუალური ძალადობის დანაშაულის ფაქტორები - მრავალ დონიანი ინტერაქტიული მოდელი (ეკონომიკური მიზანშეწონილობის ანალიზის ფარგლებში, რომელიც ჩატარდა გენდერული ძალადობისა და ბავშვის წინამდებარე მიმართული ძალადობის შესახებ ეროვნული კანონმდებლობის სტანდარტიზაციისათვის შესაძლებლობებისა და საჭიროებების შეფასების მიზნით ევროპული კომისიისთვის JLS/2009/D4/018), ევროკავშირის გამომცემლობა, ლუქსემბურგი.

ლ. ჰაიზე (1998), “ქალის მიმართ ძალადობა: ინტეგრირებული, ეკოლოგიური ჩარჩო”, ქალის მიმართ ძალადობა 1998, ტ. 4, N 3, გვ. 262

ჰესტერი, მ. და სხვები (2006), ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირები: საჭიროების განსაზღვრა ადრეული ინტერვენციისათვის. ჩრდილოეთ Rock ფონდის სათაო ოფისი, ლონდონი.

ლ. კელი (2008), ქალის მიმართ ძალადობის აღმოფხვრა: მხარდაჭერის სამსახურის მინიმალური სტანდარტი, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი, გვ. 19 .

მ. ლილა და სხვები (2013), “პარტნიორის მიმართ ძალადობაში მსჯავრდებული მამაკაცების ინტერვენციის პროგრამების წარმატების ინდიკატორების პროგნოზირება: Contexto პროგრამა”, ფსიქოლოგიის ევროპული ჟურნალი გამოყენებული სამართლებრივ კონტექსტში, 2013, 5(1): 73-95.

ლილა, ე. გრასია, ს. მურლულია (2013), “ფსიქოლოგიური კორექტირება და მსხვერპლზე გადაბრალევა პარტნიორებთან ძალადობის ჩამდენ პირებს შორის: სოციალური დახმარების როლი და ცხოვრების სტრესული მოვლენები”, ფსიქოლოგიის ევროპული ჟურნალი გამოყენებული სამართლებრივ კონტექსტში 2013, ტ. 5, N 2, გვ.-ები 147-53

რ. მეიერი. (2004), To BIP, or not to BIP? წარდგენილია York/Springvale (ME) ოჯახური ძალადობის საქმეების საკოორდინაციო პროექტის საკონსულტაციო საბჭო, 2004 წლის 8 ივნისი, ასევე წარდგენილია Cumberland County (ME) ძალადობის ინტერვენციის პარტნიორობის საკონსულტაციო საბჭო მუნროში (2011), ოჯახური ძალადობის შესახებ მე-5 ანგარიში : პირობითი გაფრთხილება & მამრობითი სქესის დამნაშავეთა პროგრამები. ანგარიში შემუშავდა 2010-2011 წლის ფულბრაიტის პოლიციის კვლევის სტიპენდიის ფარგლებში, რომელიც გასცა აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის ფულბრაიტის კომისიამ.

დიდი ბრიტანეთის იუსტიციის სამინისტრო (2010), რა მუშაობს სექსუალურ მოძალადებებთან? ეროვნული ბრალდების მართვის სამსახური, დიდი ბრიტანეთი.

ე. პენსე და მ. პეიმარი (1993), საგანმანათლებლო ჯგუფები მოძალადე კაცებისთვის. დულუსის მოდელი, სპრინგერის საგამომცემლო კომპანია, ნიუ იორკი.

დ. პერკინსი და სხვები (1998), სექსუალური ძალადობის ჩამდენ პირთა მკურნალობის პროგრამების მიმოხილვა, რომელიც მომზადდა მაღალი დონის უსაფრთხო ფსიქიატრიაული მომსახურების საბჭოსთვის (HSPSCB);

ვ. რაჯაგოპალანი, პ. პრაისი, პ. დონაგი (2008), ქალებისა და ბავშვების უსაფრთხოების გაუმჯობესება: სამხრეთ ლონდონის ოჯახური ძალადობის ინტერვენციის პროექტი, ლონდონი

დ. გ. საუნდერსი (2008), “ჯგუფური ინტერვენცია მოძალადე კაცებისთვის: პროგრამის აღწერილობის შეჯამება და კვლევა”, ძალადობა და მსხვერპლი 2008, ტ. 23, N. 2, გვ. 156-72.

მ. შმუკერი და ფ. ლოზელი (2008), “აქვს თუ არა შედეგი

სექსუალური მოძალადის მკურნალობას? შედეგების შეფასების სისტემური მიმოხილვა”, Psicothema 2008, ტ. 20, N. 1, გვერდები: 10-19;

ნ. სტენლი და სხვები (2011), ძალა შეცვლისთვის: ოჯახური ძალადობის ჩამდენ პირთათვის ახალი ინიციატივის შეფასების შესახებ ანგარიში, პრესტონი

ნ. ნ. ვესტმარლანდი, ლ. კელი და ჯ. ჩალდერ-მილსი, (2010), პროგრამები ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირებისთვის: რა ითვლება წარმატებად? (შენიშვნა 1), Respect, ლონდონი

მე-16 მუხლი -პრევენციული ინტერვენცია და მკურნალობის პროგრამები

1. მხარეებმა უნდა მიიღონ შესაბამისი სამართლებრივი ან სხვა ზომები პროგრამების ჩამოსაყალიბებლად ან მხარდასაჭერად, რომლებიც მიზნად ისახავენ ოჯახური ძალადობის ჩამდენი პირების არაძალადობრივი ქცევის სწავლებას ინტერპერსონალურ ურთიერთობებში შემდგომი ძალადობისა და ძალადობრივი ქცევითი მოდელების პრევენციისათვის.

2. მხარეებმა უნდა მიიღოს შესაბამისი სამართლებრივი ან სხვა ზომები მკურნალობის პროგრამების შესაქმნელად ან მხარდასაჭერად, რომლებიც მიზნად ისახავენ დამნაშავეების მიერ, კერძოდ კი, სექსუალური მოძალადეების მიერ ხელახალი დანაშაულის ჩადენის პრევენციას.

3. პირველ და მე-2 მუხლში მოცემული ზომების განხორციელებისთვის, მხარეებმა უნდა უზრუნველყონ მსხვერპლის უსაფრთხოება, მხარდაჭერა და ადამიანის უფლებების უპირველესყოვლისა დაცვა და შესაძლებლობის შემთხვევაში, პროგრამებმა მჭიდროდ უნდა ითანამშრომლონ მსხვერპლის დახმარების სპეციალურ სამსახურებთან.

www.coe.int

ევროპის საბჭო წარმოადგენს მსოფლიოში ნამყვან ადამიანის უფლებების დამცველ ორგანიზაციას. იგი აერთიანებს 47 წევრ სახელმწიფოს. მათ შორის 28 არის ევროკავშირის წევრი ქვეყანა. ევროპის საბჭოს წევრმა ქვეყნებმა ხელი მოაწერეს ადამიანის უფლებების შესახებ ევროპულ კონვენციას, შეთანხმებას, რომელიც შექმნილია ადამიანის უფლებების, დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობისათვის. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ახორციელებს შეთანხმების წევრ ქვეყნებში განხორციელების კონტროლს.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE